

સ્વર્ગવાસી ધાવિકારત્ન બાઈ પારવતીબાઈ.

જન્મ

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૦૪ના
બાદશા મુદ્દ ર.

દેહોત્સર્ગ.

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૪ ના
કારતક મુદ્દ ૧૦.

સ્વર્ગવાસી.

શ્રાવિકારત્ન બાઈ પારવતીબાઈનું

કુંક

જીવન વૃત્તાંત

આ પવિત્ર પારવતીબાઈનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૯૦૪ ના બાહરવા માસની શુક્લ ચતુર્થીએ થયો હતો. આ સાખી છીને જન્મ આપણા માંગલ્ય પર સંવત્સરી પરના રાજ થવા થી તેમના માત પિતાને અત્યંત દુર્લ્ભ થયો હતો. બ્યારથી પારવતી બાઈની નિર્દોષ બાલ્યાવસ્થાનો આરંભ થયો ત્યારથી તે મના પવિત્ર આત્મામાં ધર્મ મદ્દાનો ઉદભવ સદ્ભવ થયો હતો, તેમનું બાળ જીવન પિતૃશ્રી હતું. તેમના ચચનમાં મધુરતા છ વાઈ રહેલી હતી. હૃદયપર પાર્શ્વિકતાની છાપ બદલે પૂર્વ જન્મના સંસ્કારથી સંપ્રદિત યજ્ઞ દોષ તેમ દેખાતી હતી. તેઓ સ્વભાવે લોભા અને અંતઃકરણ ઉદ્વેગન હતું. આથી આથી ઊત્તમ ભાવનાનો અનુભવ કરતાં એ બાળશાલિકા વચ્ચે વૃદ્ધિ પામતાં તેમને વિવાહ સં ૧૯૧૮ની સાલમાં માંમરોજ વાળા રોડીને તીર્થ દેવ સંદર્ભી સંઘે થયો હતો, જેઓ હાલમાં વિધવા છે. રોડી પ્રીતીચંદ્રના પછુ શુશિલ, આચારુ અને પદનિષ્ઠ છે. પોતાની બુદ્ધિબળથી વેપારમાં અઘ્યુદય પામી સારી લાભી અપાવ કરી છે અને પોતાની અનુપ્ય જન્મની કાર્યકતા અને પાર્શ્વિક કાર્યમાં લક્ષ્યોને સદ્ અવ કરી કરતી છે.

પવિત્ર પારવતી બાઈ રોડી પ્રીતીચંદ્રના ઘરમાં પત્ર ૧
કતાં સાથેજ લક્ષ્યોને લાભ્ય હતા, એટલે કે તેમના દેહન

ધરમાં આવ્યા પછી ચેકને વેપારાદિ કાર્યોમાં લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ પણ થતી આવી હતી.

પારવતી બાપ જેમ જેમ ઔઠ વયમાં આવવાની ચોખ્ખતા ધરાવવા લાગ્યા, તેમ-તેમ તેમની મનોવૃત્તિમાં વિવિધ જાતના ગુણો સંપાદન કરવાની ઇચ્છાઓ પ્રગટ થતી હતી. તેમનો સ્વ-ભાવ આનંદી હતો. અને સાથે-સાથ અને શાંતીનો ગુણ હતો અને ખાસ કરીને મોટો ગુણ દયાનો હતો કે જેને લઇને ગરીબ લૈન અને ઘીજ લોકોને દર વરસે હજારો રૂપીયાની ખાનગી મજાવત કરતા હતા, તે સિવાય તેમણે પોતાની જીવનમાં તીર્થ યાત્રા સંઘ સેવા અને સાધુ સાધ્વીની ભક્તિ નિમિત્તમાં પુણ્ય દ્રવ્ય ખર્ચ્યું છે. જેથી તેઓ એક ધર્મ મુર્તિ હતા તેમ કહેવામાં અતિ રોચકિત બીજકુલ નથી. ઉપર મુજબના ધાર્મિક જીવનના સાઠ વર્ષ પુર્ણ થયા; અને જેમ મનુષ્યની અવિચળ સ્થિતિ રહેતી નથી તે મુજબ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૬નો કારતક માસ આવ્યો જે વખતે પારવતીમાઇના આયુર્કર્મની અવધિનો આ છેત્રો માસ હતો. પોતાની છેત્રી અવસ્થાના ત્રીવર્ગોમાં પોતાના પતિ તેમજ પુત્રો વિગેરેને તમામ પ્રકારની સૂચના કરી પરમાત્માનું સ્મરણ કરનાં આશ્રી સાગરના કારતક શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ પોતાના પતિ સ્મર પુત્રો વગેરે ૧૦૦ માણસના કુટુંબને પાછલ મૂકી આ જ્ઞાની દુનિયાને ત્યાગ કરી આ ધર્મ પરાયણ આત્મા આ દાર્શિક કેદ છોડી દઇ મુક્તનુશ્ચિત ભોગવવા પર લોકમાં ચાલ્યો ગયો.

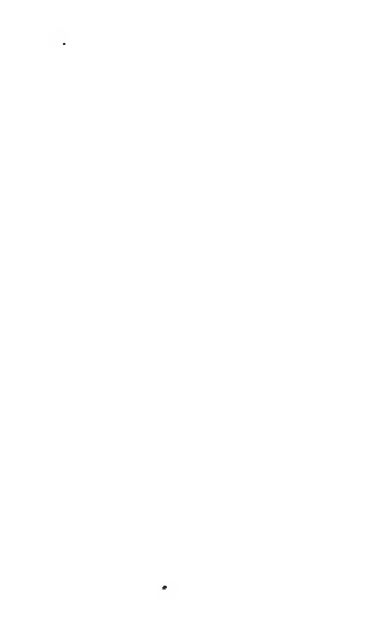
શ્રી માન ગૃહસ્થના ધરમાં ઉછરેલી આલિંગ્યોએ પોતાનું જીવન કયે માર્ગે સાર્યક થયે એ જાણવું હોય તો તેમણે આવી આવી કિલમ અલિંગ્યોનું અજ્ઞ જીવન અરિત્ર વાંચી જોવાની અને તેનું અનુકરણ કરવાની, તેમજ દુનિયામાં આવ્યા જે દર્શન દ્વંદ્વ કિલમ નમુન.એ (અલિંગ્યો) હોય તેમનું અવલોકન કરી

(૫)

તેમના ચારિત્ર પ્રભાવે ચાલવાની પ્રેરણા કરવા બહામણ કરીએ છીએ.

સ્વર્ગવાસી પારવતી બાઇની પાછળ તેમના પતિ રોકે એ-
લીચંદ્ર દેવચંદ તરફથી રૂ. ૧૫૦૦૦) ની એટલી રકમ ધર્મ કાર્યને
માટે વાપરવામાટે અર્પણ કરેલ છે જેના સહઉપયોગથી એ સ્વર્ગ
વાસી ધર્માત્માને ઉદ્દેશીને ઉત્તમ પુણ્ય સંપાદન થયો.

ઉપોદ્ધાત

શ્રી જૈન દર્શન રૂપ કલ્પવૃક્ષને ચાર અનુયોગ રૂપ શાખાઓ છે. જેમાં દ્રવ્યાનુયોગ મુખ્ય શાખા છે. આ શ્રવ્ય તેના એક અંશ છે. આ શ્રવ્યની અવગૂરી વિક્રમ સંવત ૧૫૭૮ના વર્ષ માં શ્રી પાટણ શહેરમાં શ્રી જિન દાસસૂરિના પરિવારના વિરે શ્રીપલ્લવદ્ર નામના ઉપાધ્યાયના શિષ્ય ગજસાર નામના મુનિએ પૂર્ણ કરેલી છે. જેની મુદ્રા અને શુદ્ધ મળ અમારા વાંચકામાં આવતાં માણુમ પકડુ' કે આ અવગૂરિનું સંસ્કૃત એવું તો સરલ અને રસિક છે કે, આ શ્રવ્યનું અધ્યયન કરનારને આનંદ આથે કંઠામ કરવાની છતાયા થાય તેવું છે જેથી તેનું મૂળતથા અવગૂરિ સાથે જાપાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે, જેમાંદરેક ગાથા અને બેટોની બાખ્યા સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં બતાવવામાં આવેલ છે.

આવા પકન પાકન કરવા માટે અત્યુત્તમ ઉપયોગી દ્રવ્યાનુયોગના પ્રયોગ અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતાં શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના બાહકોને હરવર્ષે એટ આપવામાં આવે છે, તેજ મુજબ આ વર્ષના બાહકોને પણ એટ આપવા માટે આ શ્રવ્ય પ્રમદ કરવામાં આવેલ છે.

શહેર માંગરોજના વતની અને અર્થે દ્વારમાં મુગાઈમાં વસતા શેઠ મોતીલાલ દેવચંદ પોતાની સ્વર્ગવાસી પત્નિ બાઈ પારવતી બાઈના સમરજીયે આ શ્રવ્ય પ્રસિદ્ધ કરવામાં એક સારી રકમ આ સંજાને એટ આવેલ છે તેથી તેમને ખરે ખરો ખન્ય વાદ થરે છે. કારણ કે પોતાના પ્રિયજનનું જ્ઞાનદાન અપવામાં કે તેના ઉત્તેજન અર્થે જે સમારક કરવું તેનાથી જીનું કૌંપણ ઉત્તમ હાર્ય હેઈ શકે નહીં.

(૮)

આ અંશનું જાણાંતર કરવામાં તેમજ છપાવવાની જાણતમાં પુરતી કાળજી રાખેલી છે, છતાં દ્રષ્ટિદોષથી કોઈપણ ભૂલ રહી ગયેલો માલુમ પડે તો સુઝ જનો સુધારી લેવાયે અને માફ કરશે અને અમોને સખી જણાવશે એવી વિનંતી છે.

વીર સંવત ૨૪૩૪

આત્માનંદ ભુવન

વૈશાક સુદી ૧૧

લી.

{ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.

ॐ नमः श्रीपार्श्व नाथार

दंडकविचार.

अथवा,
विचार पद त्रिशिका.

(स्वोपज्ञ अवचूर्णि सहिता.)

अवचूर्णि— श्रीवोमेयं महिमामेयं प्रसीधाय बा-
लधीगम्याम् । स्वोपज्ञं कूर्वेऽहं विचारपद त्रिशिका
विवृतिम् ॥ १ ॥

महिमायी न भापी सहाय अथा अटसे अपरिमित महिमा
वाला, अथा श्रीवाभादेवीना पुत्र श्री पार्श्वनाथ प्रभुनु' ध्यान करी
आस बुद्धियी लली सहाय तेवी विचार पद त्रिशिकानी स्वोपज्ञ
अवचूर्णि हुं १३७. १

इह चतुर्विंशतिदंमकेषु प्रत्येकं संक्षिप्तं संप्रदणी
इह पदानामवतारणं चिकीर्षितं तद्यार्हच्छ्रुति
छारा प्रकटयन्नाह सूत्रकृत सूत्रम्

आ मंदभां शोवीय इंडाभां प्रत्येक इंडाभां संसेपनाला
संभेदलीना शोवीय परोनु' अथवाएवु ३३३३३ ४२४३३ ४३, ते
अर्हत भगवान्नी विज्ञप्तिद्वाराअ प्रगट करता सूत्रार नीयेनु'
सूत्र १३७.

मूल.

नमिउं चउवीस जिणे तस्सुत्त वियार लेस दे-
सणओ

दंडक पएहिं ते चिय, थोसामि सुणेह भो
भव्या ॥ १ ॥

साधार्थ—आधीय जिनाने नमस्कार करीने तेमना आगम
भां देसा जे वियारे तेभांशी वेशगात्र उभन करवाने भाटे दंडक
नामना आधीय. अवस्थानेनी साथे कुं तेमनी स्तुति करीग भाटे
दे भोयो, तमे सांभयो. ॥ १ ॥

नम्या मनोवापायेः प्रह्वीचूय

नमस्कार करीने अष्टमे मन; वचन आगशी नम यर्धने
वानू ? अने नमस्कार करीने !

४००) चतुर्विंशतिजिनान् । आधीय तीर्थंशने.

अथ जरते सांप्रतीनायसर्पिणीमाश्रित्यान्य-
यातीतानागतकालाः पंचदशकर्मनूमीध प्रतीप्य
जिनवहुत्यादत्तेः अर्द्धतानेव जिनान् स्तोम्ये ।

अथ अरुणभंडार्थ द्वाव आयता आचार्यित्री क्षमने आश्रीने
श्रीशिवद्वि. आधीय जिनानेच ५ आधीय'अरुण, नदीना
अर्द्धेच अर्द्धमन हावे पंडर ६ नमस्कारिने विरे वानू जिनो छे,
पंडरु अर्द्धित्ये विनेर जिनोनीच स्तुति करीय.

कृतः

ચામાટે તેમની સ્તુતિ કરીય :

તેણાં સૂત્રમાગમો જિનાગમસ્તચ્ચેદ “ સરીર-
મોગાદણાય સંઘયણા ” સણેત્યાદિરૂપે તસ્ય વિચારો
વિચારણાં તસ્ય લેશોઽશસ્તસ્ય દેશનતઃ કથનતઃ ।

તે જિન ભગવંતના સૂત્ર ને આગમ-જિનાગમ એટલે
“ સરીરમોગાદણાય ” ઇત્યાદિ સૂત્ર ૩૫ આગમ, તેનાર્થ
વિચાર તેના લેશકુંભાન કહેવાયી.

કેઃ સદ્ ?

તે ડાની સાથે સ્તુતિ કરીય !

દંડકપદેઃ શ્રીજગવર્યાદિસૂત્રોક્ત “ નેરડ્યાઅસુ-
રાઈ ” ઇત્યાદિ ગાત્રાક્રમનિવદંડકસંક્ષિત ૨૪
જીવસ્થાનૈઃ ॥

દંડક પદવડે એટલે શ્રી ભગવતી વિગેરે સૂત્રમાં નેરડ્યા
કહેલઇત્યાદિ ગાથાઓમાં અનુક્રમે બાધિલા દંડક નામના
ઓપીય ઓવાના સ્થાનોની સાથે તેમને સ્તવીય.

શ્રુણુત જો જગ્યાઃ ઇતિ ।

હે ભગ્ય પ્રણીઓ, તે તમે સાંભલો.

(૬૫૨નું ૫૬ ચામાટે કહ્યું, તે કહેછે.)

“ અપ્રતિયુદ્ધે ઓતરિ વક્તુવાચિઃ પ્રયાંતિ વૈ-
ફલ્લયં ” ઇતિવચનાત્ ‘ શ્રોતૃસંમુખીકરણાર્થ ॥ ૧ ॥

“ બે ઓતા સાવધાન થઈને સાંભલે નહીં તો કહેનારનું વચન
નિષ્ફલ થાય છે, ” એવું વચન છે, માટે ૬૫૨નું વચન ઓવાઓને

(૬૪)

દંડક વિચાર:

સન્મુખ કરી સાવધાન કરવાને માટે કહેલું છે. ૧

અથ દંડકનામાન્યાહ

હવે દંડકના નામ કહેછે.

મૂલ.

નેરદ્રા અસુરાઈ. પુઢવાઈ વેદંદિયાદડ ચેવ ।

ગભયંતિરિય મણુસ્સા, વંતર જોદ્ધસિય વે-

માળી ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—નારદીનો એક દંડક, અસુરાદિ વિગેરે દસ નિકા
યના દસ દંડક, પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભેદવાલા જીવના પાંચ દંડક,
બે ઇન્દ્રિય વિગેરે ત્રણ વિકલેન્દ્રિય જીવોના ત્રણ દંડક, ગર્ભજ એવા
તિરિયં અને ગર્ભજ એવા મનુષ્યના મલીને બે દંડક, વ્યંતરદેવતા
નો એક દંડક, ન્યોતિશ્કદેવતાનો એક દંડક અને વૈમાનિકદેવતાનો
એક દંડક—એ ચોવીસ દંડક થયા. ૨

સત્ત્વ પૃથિવીનારકાણામેકો દંડક: ।

નારદીની સાત પૃથ્વીઓનો એક દંડક છે.

જવનપતીનામસુરાદિ દગદશ નિકાયજેદા દશ
દંડકા: ।

જવનપતિઓના અસુર વિગેરે દસ નિકાયના ભેદથી દસ દંડક છે.

પૃથ્વ્યાદીનાં પંચ ।

પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભેદવાલા સ્થાવર જીવોના પાંચ દંડક છે.

વિકલ્લાનાં ત્રય: ।

બે ઇન્દ્રિય વિગેરે ત્રણ વિકલેન્દ્રિય જીવોના ત્રણ દંડક છે.

ગર્ભજતિર્યક્મનુપ્યજ્યોતિષ્કવૈભાનિકાં એકે-
કંદંરુકાશ્રૈતે સર્વે ૨૪ ।

ગર્ભજ તિર્યચ, ગર્ભજ મનુષ્ય, જ્યોતિષી અને વૈભાનિકના
એક એક દંડક છે, એ સર્વ મલીને ચોવીસ દંડક થાય છે.

इह सूक्ष्मा अपर्याप्तकाश्च प्रायो नाधिक्रियं ते ॥ २ ॥

આહીં સૂક્ષ્મ અને અપર્યાપ્ત છત્રો મહુંકરીને લીધેલા નથી ૨

शरीरादि चतुर्विंशतिद्वाराणां

नामस्वरूपं गाथाछयेनाह ।

હવે શરીર વિગેરે ચોવીસ દ્વારોના નામનું સ્વરૂપ
બે ગાથાથી કહે છે.

मूल.

संखित्तयरीउ इमा, सरौर मोगाहणाय संघ-
यणा ।

સન્નાસં ઠાણ કસાય, લેસ હાંદિય દુ સમુગ્ધા
યા ॥ ૩ ॥

दिठी दंसण नाणे, जोगुवओगो ववाय चव-
णठिइ ॥ ॥

पञ्जति किमाहारे, संत्रीगइ आगइ वेए ॥४॥

ભાવાર્થ

પેહેલું શરીરદ્વાર, બીજું અવગાહનાદ્વાર, ત્રીજું સંપયણ

દાર, ચેતુ' સંજ્ઞાદાર, પાંચમું સંસ્થાનદાર, છતું કપાયદાર, સાતમું લેશ્યાદાર, આઠમું ઈન્દ્રિયદાર, નવમું દ્વિસમુદ્ધાતદાર, દસમું દૃષ્ટિદાર, અગ્નીઆરમું દર્શનદાર, બારમું જ્ઞાનદાર, તેરમું અજ્ઞાનદાર, ચૈત્તમું યોગદાર, પદરમું ઉપયોગદાર, સોળમું ઉપપાનદાર, સત્તરમું અવનદાર, અઠ્ઠારમું સ્થિતિદાર, એગણી-યમું પર્યાપ્તિદાર, વીશમું ક્રિયાદાર, એકવીશમું સંજ્ઞીદાર, બાવીશમું ગતિદાર, ત્રેવીશમું આગતિદાર, અને ચોવીશમું વેદ દાર, આ શરીર વગેરે ચોવીશ દારો સંલેખથી કહેલા છે. ૩-૪

અવચૂરિ

હારગાદા હ્રગંઠતિ હારગાદ્યાદ્યં લઘુસમ્પ્રદણીત-
ત્કમિદેષામેવ પદાનાં વિચારણીયત્વાન્ પદ્વિંશિ-
કાયાં લિખિતં ।

આ બે દાર ગાથા લઘુ સમ્પ્રદણી નામના પ્રકરણમાંથી લીધે-
લી છે, એના પરો વિચાર્યા યોગ્ય લેખાથી અહીં આ પદ્વિંશિ-
કાયાં લખેલા છે.

વ્યાસપાત્રેશશ્ચ યથા ।

તેની બ્યાખ્યાનો લેશ આ પ્રમાણે છે.

સ્વાનાવિકાદારીરં ઔદારિક ૧ વૈક્રિય ૨
આદારક ૩ તેજસ ૪ કાર્મણ ૫ જેવાત્યંચયા ।

૧ ઔદારિક ૨ વૈક્રિય ૩ આદારક, ૪ તેજસ અને કાર્મણ
અને પાંચ મેદથી શરીર દાર પાંચ પ્રકારનું છે.

એનાચાવગાદના ઉચ્ચૂરમાનં જઘન્યમધ્યમોત્કૃષ્ઠજે-
દાત્રિયા ।

એ શરીરની અવગાહના એટલે શરીરની હંઆઇતું માન તે જપન્ય મધ્યમ અને ઊત્કૃષ્ટ એવા ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે.

કર્મમંથ્રકાન્નિપ્રાયેણ સ્થિરરચનાવિશેષઃ સંહનનં તચ્ચ પોદ્ધા ।

કર્મમંથના અભિપ્રાય પ્રમાણે જે શરીરની એકજાતની સ્થિર રચના એટલે જાંધો તે સંહનન કહેવાયછે તે સહનન છ પ્રકારનું છે.

વજ્રરૂપજનનારાચ ૧ રૂપજનનારાચ ૨ નારાચ ૩ અર્ધનારાચ ૪ કીલિકા ૫ સેવાર્ત ૬ જ્ઞેદાત્ ।

૧ વજ્ર મપમનારાચ, ૨ મપમનારાચ, ૩ નારાચ, ૪ અર્ધ, નારાચ ૫ કીલિકા અને ૬ સેવાર્ત એવા ભેદથી છ પ્રકારનું છે. સંહનનાદિલક્ષણં તલ્લક્ષણશાસ્ત્રાદયસેયં । ૧

તે સંહનન વિગેરેના લક્ષણ લક્ષણોને દરરૂપનારા શાસ્ત્રમાંથી જાણી લેવા.

સંજ્ઞાશ્વત્ત્વઃ આદાર ૧ જ્ઞય ૨ મૈથુન ૩ પરિમદ ૪ લક્ષણાઃ અથવા દશ એતાસ્વેવ ક્રોધ ૫ માન ૬ માયા ૭ લોજ ૮ લોક ૯ શ્રોષ સંજ્ઞા ૧૦ દેવાત્ ॥ ૪ ॥

સંજ્ઞા ચાર પ્રકારની છે. ૧ આદાર, ૨ જ્ઞય, ૩ મૈથુન, અને ૪ પરિમદ એવા તેના નામ છે. અથવા એની અંદર ૫ ક્રોધ, ૬ માન, ૭ માયા, ૮ લોભ, ૯ લોક અને ૧૦ શ્રોષ એ છ ઉમેરવાથી તેના દસ ભેદ પણ થાય છે.

અથ સંસ્થાનાનિ સમચતુરસ્ર ૧ ન્યમોધ ૨ સ્તાદિ ૩

વામન ધ કુલ્લેજ, ૫ હુંમ ૬ જૈદાત્ પદ્ધિધાનિ. ૫

૧ સમયતુરસ્ત, ૨ ન્યયોધ, ૩ સાદિ, ૪ વામન, ૫ કુલ્લ, ૬ હુંડ-એવા લેદથી સંસ્થાન છ પ્રકારના છે.

કપાયાશ્વ ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોજાશ્વત્વારંધ. ૪

૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા અને ૪ લોભ એ ચાર કપાય કહેવાય છે.

લેદયા: પદ્મકુળ ૧ નીલ ૨ કાપોત ૩ તેજ: ૪ પંદ્ર ૫ શુક્લ ૬ રૂપા: પરમત્રતા દ્યવલેદયા ધ્રંવંસ્થિતા વિચાર્યા: ન જાવરૂપા: ૭

લેદયાઓ છ છે, ૧ કુલ્લ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજ, ૫ પંદ્ર અને ૬ શુક્લરૂપ, પરંતુ એ છ લેદયાઓ અહીં દ્રવ્યરૂપ છે એમ સમજવું, જાણ રૂપ નથી.

ઈન્દ્રિયાણિ પંચસ્પર્શન ૧ રસન ૨ ઘ્રાણ ૩ ચક્ષુ: ૪ શ્રોત્ર, ૫ રૂપાણિ । ૭ ।

૧ સ્પર્શન, ૨ રસન (જીભ), ૩ ઘ્રાણ (નાસિકા) ૪ ચક્ષુ અને ૫ શ્રોત્ર (કાન) એ પાંચ ઈન્દ્રિયો છે.

હૈ સમુદ્યાનો સમવદનનમાત્મપ્રદેશવિક-
રણં સમુદ્યાન: સચાજીવવિષયોઽચિત્તમદાસ્કંધરૂપ:
અન્યો જીવવિષય: ।

સમુદ્યાન એ પ્રકારના છે આત્માના પ્રદેશ સરીકેથી વિચરણ -પ્રદેશ નીકળે છે તે સમુદ્યાન કહેવાય છે. તેમાં જે આજીવ સત્ત્વથી સમુદ્યાન છે, અચિત્તનો મદાસ્કંધ રૂપ છે અને બીજો જીવ સત્ત્વથી સમુદ્યાન છે.

સઃસસધા ॥ વેયણ ૧ કસાય ૨ મરણે, ૩ વેઝ-
વ્વિય ૪ તેઝણ ૫ આદારે ૬ । કેવલિણ ૭ ચેવજ્જવે,
જીવમણુ સ્સાણસત્તેવેત્તિ ॥ ૧ ॥

તે સાત પ્રકારનો છે — તે નીચે પ્રમાણે.

૧ પદેલીનેદના સમુદ્ધાત, ૨ બીજી ક્ષાય સમુદ્ધાત, ૩ ત્રીજી
મરણ સમુદ્ધાત, ૪ ચોથી વૈકલ્પ સમુદ્ધાત, ૫ પાંચમી તૈનસ
સમુદ્ધાત, ૬ છઠી આદાર સમુદ્ધાત, અને ૭ સાતમી કેવલી
સમુદ્ધાત છે. — એ સાત સમુદ્ધાત મનુષ્ય જીવેને હોય છે. ૧

દૃષ્ટિસ્થિતિવા મિથ્યાત્વસમ્યક્કમિશ્રજ્ઞેદાત્ । ૧૦ ।

દૃષ્ટિ ત્રણ પ્રકારની છે ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, ૨ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ,
અને ૩ મિશ્ર દૃષ્ટિ.

દર્શનં ચક્ષુ ૧ અચક્ષુ ૨ અવધિ કેવલ ૪ જ્ઞેદાત્
ચતુર્વિધં । ૧૧ ।

૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન, અને ૪ કેવલ
દર્શન એવા બેદથી દર્શન ચાર પ્રકારનું છે.

જ્ઞાનં મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયકેવલજ્ઞેદાત્
પંચધા । ૧૨ ।

૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યાયજ્ઞાન,
અને ૫ કેવલજ્ઞાન — એવા બેદથી પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

અત્ર જ્ઞાનસાદ્યચર્યાદનુક્તમપ્યજ્ઞાનં ગ્રાહ્યં તચ્ચ
ત્રિધા મત્પ્યજ્ઞાનં શ્રુતાજ્ઞાનં વિજંગજ્ઞાનરૂપં । ૧૩ ।

અહીં 'અજ્ઞાન કહેણું' નથી તો પણ જ્ઞાનના સાદ્યચર્યાદથી અહણું

કરવું. તે ૧ મત્યજ્ઞાન, ૨ શ્રુતાજ્ઞાન અને ૩ વિભંગજ્ઞાન એમ ત્રણ—પ્રકારનું છે.

યોગાઃ પંચદશ ચતુર્ક્ષા મનોયોગઃ ।

યોગ પંચર પ્રકારના છે, તેમાં મનોયોગ ચાર પ્રકારનો છે.

તથા તે નીચે પ્રમાણે છે—

પટે પટોઽયમિત્યાદિ ચિંતયતઃ સત્ય મનોયોગઃ

વસ્ત્રને જોઈને, “આ વસ્ત્ર છે” એમ ચિંતવવું, એ પદ્ધતિ સત્ય મનોયોગ કહેવાય છે.

ઘટે પટોઽય મિત્યાદિ ચિંતયતઃ અસત્ય મનોયોગઃ ।

ઘડાની આકાર “આ વસ્ત્ર છે” એમ ચિંતવવું, તે ખીજે અસત્ય મનોયોગ કહેવાય છે.

નગરે દારકપંચકે જાતે પંચ સપ્ત દારકા જાતા ઇત્યાદ્યનુચિંતયતઃ સત્યામૃષામનોયોગઃ ।

કોઈ નગરમાં પાંચ છોકરા થયા હોય, તે છતાં “પાંચ છોકરા થયા” એમ ચિંતવવું, તે સત્યામૃષા નામે ત્રીજો મનોયોગ કહેવાય છે.

દેવદત્તોઽયમિત્યાદિ ચિંતયતોઽસત્યામૃષા મનોયોગઃ

“આ દેવદત્ત છે” એમ ચિંતવવું, તે “અસત્યામૃષા” નામે ચોથો મનોયોગ કહેવાય છે.

અથ વાચા ચતુષ્ટયમાદ ।

હવે ચાર પ્રકારની વાણી કહે છે.

સત્યાસત્યાસત્યામૃષા અસત્યાઽમૃષા

ઇતિ જાપાચતુષ્ટયમ્ ।

૧ સત્યા, ૨ અસત્યા, ૩ સત્યામૃષા, ૪ અસત્યામૃષા, એ ચાર પ્રાર્થના બાપાહે.

ઘટે પટોઽપમિતિ સત્યા ૧ ઘટે પટોઽપમિત્ય-
સત્યા ૨ જીર્ણધાન્યરાશીં વહુ જીવાન્ દૃષ્ટ્વા સર્વં
જીવા ઇતિ વદતઃ સત્યામૃષા મિશ્રાપરપર્યાયા ૩
આગદ્ય જો દેવદત્ત ઇત્યસત્યા મૃષા ૪ તતઃક્રાઠુ ઘ-
તુષ્ટયં જ્ઞયતિ ।

૧ પ્રાર્થને કહેવું કે, "આ પડેછે" એ પેટેલી સત્યાબાપા. ૨ પ્રાર્થને "આ વસેછે" એમ કહેવું, તે બીજી અસત્યા બાપાકે છર્ણુ ધર્મ મધેલા પાન્યના દમ્ભામાં મળી છપાત બેઠાને "આ બપા છવે છે" એમ કહેવું, એ ત્રીજી સત્યામૃષા બાપા, તેનું મિશ્રા એવું બીજું નામ પણ છે. ૪ "હે દેવદત્ત આન્ય" એમ કહેવું, તે અસત્યા અમૃષા નામે ચોથી બાપા—એવી રીતે ચાર પ્રાર્થના બાપા—વાળી થાયછે.

અથ તનુસત્તકમાદ ॥

દેવે સાત પ્રાર્થના થરીર કહેછે.

ઔદારિક ૧ ઔદારિક મિથ્ર ૨ વૈક્રિય ૩
વૈક્રિય મિથ્ર ૪ આદારક ૫ આદારક મિથ્ર ૬
તેજસ કાર્મણ રૂપઃ સમધા કાપયોગઃ । ૧૩ ।

૧ ઔદારિક થરીર, ૨ ઔદારિક મિથ્રથરીર, ૩ વૈક્રિય ૪

૪ વૈદ્ય મિથ્ર શરીર, ૫ આહારક શરીર, ૬ આદ્યક મિથ્ર, ૭ તૈજસ કાર્મણ શરીર—એ સાત પ્રકારે કાય યોગ (શરીર) કહેવાય છે.

उपयोगो द्विधा तत्र ज्ञानाज्ञानजैदाष्टकरूपः
साकारोपयोगश्चतुर्जैददर्शनरूपोऽनाकारोपयोगः संयो
गे द्वादश । १५ ।

ઉપયોગ બે પ્રકારનો છે. ૧ સાકારોપયોગ અને ૨ અનાકારોપયોગ. સાકારોપયોગ જ્ઞાન અજ્ઞાનના આઠ ભેદ રૂપ છે અને બીજો નિરાકાર ઉપયોગ આર ભેદ વાલા દર્શન રૂપ છે તે બંનેના ભેદનો સાથે યોગ કરવાથી તેના બાર ભેદ થાય છે.

एकसमये उत्पद्यमानानां व्यवमानानां च
संख्येति द्वारद्वयं । १६ । १७ ।

એક સમયને વિષે ઉત્પન્ન થતા એવા જીવો તેની સંખ્યા અને એક સમયને વિષે અવત્તા એવા જીવોની સંખ્યા, એ ઉપપાત અને અવત્તા નામે બે દ્વાર બાણના.

स्थितिरायुपो जघन्योत्कृष्टमाना । १८ ।

આયુધ્યની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ માન વાલી સ્થિતિ.

आहारादिग्रहणशक्तयः पर्याप्तयः ।

આહાર વિગેરેને ગ્રહણ કરવાની શક્તિઓ તે પર્યાપ્તિઓ કહેવાય છે.

ताश्च षट् आहार १ शरीर २ इंद्रिय ३
श्वासोच्छ्वास ४ ज्ञापा ५ मनः स्वरूपाः । १९ ।

તે ૧ આહાર, ૨ શરીર, ૩ ઇન્દ્રિય, ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ, ૫ જ્ઞાપા અને મનઃ—એ છ પર્યાપ્તિઓ છે.

કે જીવાઃ કતિચ્ચો વિમ્બ્ય આગતમાદાર
દ્રવ્યમાદારયંતીતિ કિમાદારઃ । ૨૦ ।

કયઃ જીવો કઈ દિશામાંથી આવેલા આદાર દ્રવ્યનો આદાર કરે છે ? એમ બતાવવું, એ કિમાદાર દ્વારા કહેવાય છે.

વિશિષ્ટાઃ સંજ્ઞાસ્તિસ્રઃ ।

સંજ્ઞાદારના વિશિષ્ટ એવી જે સંજ્ઞા તે ત્રણ પ્રકારની છે.

તત્ર યયા ત્રિકાલવિષયમર્થે જાનાતિ સા-
દીર્ઘકાલિકી સમનસ્કાનામેવ

તેમાં જનાથી ત્રણ કાલના વિષયના અર્થ બહુ શકાય તે પેઢેલી દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા કહેવાય છે, તે સંજ્ઞા પચ્ચેદ્રિય પર્યાયા અવનેજ હોય છે.

યથ્વ સ્વદેહપાલનાદેતોરિષ્ટવસ્તુપુ પ્રવર્ત-
તે અદિતાઞ્ચ નિવર્તતે વર્તમાનકાલવિષયં ચ
ચિંતનં યસ્ય તસ્ય હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા છો-
દિપાદીનામેવ । ૨ ।

જે જીવ પોતાના દેહનું પાલન કરવા માટે પોતાને અમતી વસ્તુઓમાં પ્રવૃત્તિ કરે અને અદિત વસ્તુમાંથી નિવૃત્તિ થાય, તેમજ તેનું ચિંતન વર્તમાન કાલને વિષે રહ્યું કરે, તેને બીજી હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા કહે છે. તે સંજ્ઞા ચેરિદ્રિય વગેરે અવનેજ હોય છે.

પરઃ સમ્યક્ દૃષ્ટિઃ દુષ્ટોપશમિકૃદ્ધાઃ
પુણો પદ્માદિ રાગાદિનિમદ્ધરઃ ।

પદેશિકી । ૩૧ ।

જે અવ સમ્યક્દ્રષ્ટિ શાયેષ ગમિક જ્ઞાનવાણે અને પોતાની બનતી શક્તિવડે રાગ વિગેરેનો નિમદ કરવામાં પડાયેલું રહેતો હોય તેને ત્રીજી દૃષ્ટિ વાકોપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

ગતિઃ જ્ઞવાંતરગમનં । ૨૨ ।

ગીત જાનને વિષે જલુ, તે ગતિદ્વાર કહેવાયછે.

આગતિઃ પરજ્ઞવાત્ આગમનં । ૨૩ ।

પર જાવમાંથી જે આવલુ, તે આગતિદ્વાર કહેવાયછે.

વેદશ્ચ સ્ત્રીપુંનપુંસકજ્ઞેદાત્ ત્રિવા ॥ ૨૪ ॥

શ્રીવેદ, પુરુષવેદ, અને નપુ સકવેદ—એમ ત્રણ પ્રકારે વેદદ્વારછે. ૪

અથ એતાનિ દ્વારાણિ ૨૪ દંડકેષુ અવતારયીત

એ ચોવીશ દ્વાર ચોવીશ દંડકોની અંદર ઘટાવેછે.

તત્ર તાવત્ શરીરદ્વારં કચ્યતે ॥

તેમાં પ્રથમ શરીર દ્વાર કહેછે.

મૂલ

ચત્ત ગબ્ધ તિરિય વાઉષુ, મણુઆળં પંચ-
સેસ તિસરીરા ।

થાવર ચડંગે દુહાઓ, અંગુલ અસંખ મા-

ગતણ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—અર્ભજ તિર્યગ અને વાયુ કાય—એને ૬ ડોકામાં આદારિક, વૈકિય, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ચાર શરીર હોયછે. મનુષ્યના એક ૬ ડોકામાં આદારિક, વૈકિય, તૈજસ, કાર્મણુ અને આદારક—એ પાંચ શરીર હોયછે અને ખાડીના એકવીસ ૬ ડોકામાં ત્રણ શરીર હોયછે એટલે કેપતાના ભેર ૬ ડોક અને નારડીનો એક—એ સાત ૬ ડોકામાં વૈકિય, તૈજસ અને કાર્મણુ એ ત્રણ શરીર હોયછે તથા એક વાયુ કાય વિના ચાર સ્થાવરના ચાર ૬ ડોક તેમજ ત્રણ વિકલેદિયના ત્રણ ૬ ડોક—એ સાત ૬ ડોકને નિમ્ન આદારિક, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ત્રણ શરીર હોયછે, વનના ને કાય ચિત્તાય બીજા ચાર સ્થાવરને વિષે જીતકૃષ્ટથી અને જલ-પૃથ્વી એમ બે પ્રકારનું શરીર છે તે અશુદ્ધના અસ ખ્યાનમ્મ બાન પ્રમાણે હોયછે. ૫

અવચૂર્ણા

‘ હુચ્ચયણે વદુ ચયણં ’ इति प्राकृतलक्षणेन गर्जजतिर्यक्काव्योश्चत्वारि शरीराणि ज्ञवंति संज्ञ व एव न ज्ञवं त्येवेति निश्चयः एवं सर्वत्रापि ज्ञेयं ।

એ પ્રાકૃત વ્યાકરણના નિયમથી દ્વિવચનમાં વદુ થાયછે તેથી અર્ભજ તિર્યગ તથા વાયુના ચાર શરીર થાયછે એમ સંભવ છતાં ન જ થાય, એવો નેશ્યયછે, એવી રીતે બધે ડોકાએ જાણી લેવું.

આદારકત્યાગેન કદાચિત્તયોર્ધૈક્રિયકરણે ન ચ

ચતુર્ણાં સંજવઃ ।

તે અર્ભજ તિર્યગ અને વાયુ કાયને આદારક શરીરના ત્યાગથી અને કદાચિત્ત વૈકિય શરીરના કરનાથી ચાર શરીરનો સંભવ છે.

તેનાનાં નેરદંડકે શરીરનું માન સાન હાયનું છે. ૬

મૂલ.

ગવ્મતિરિ સહસ્સ જોયળ, વળસ્સઙ્ગ અહિય

જોયળ સહસ્સં ।

નર તેદંદિતિગાઝ, વે ઇંદિય જોયળે વાર ॥

॥ ૭ ॥

કાવાર્થ—ગર્ભજ તિર્યચમાં શરીરનું માન એક હજાર યોજનનું છે, પ્રત્યેક વનરુપિત કાય જીવોના શરીરનું માન એક હજાર યોજનથી કાંઈક વધિક છે. ગર્ભજ મનુષ્ય અને તેરિંદ્રિ જીવોના શરીરનું માન ત્રણ ગાઉનું છે અને બે હંદ્રિય જીવોના શરીરનું માન બાર યોજનનું છે. ૭

અવચુર્ણિ

ગર્જ્જતિરશ્વાં મત્સ્યાદોનાં યોજનસદસ્રં ।

ગર્ભજ તિર્યચ ને મત્સ્ય વગેરે જીવો તેના શરીરનું માન એક હજાર યોજનનું છે.

*અહીં સાતે નારકીનું શુદ્ધ શુદ્ધ શરીરનું માન સમજવું. સાતમી નારકે પાંચસો ધનુષ્ય, છઠીએ અઢીસો ધનુષ્ય, પાંચમીએ સત્તસો ધનુષ્ય, ચોથીએ સાડીઆસઠ ધનુષ્ય, ત્રીજીએ સવાએકત્રોચ ધનુષ્ય, બીજીએ સાડાપંદર ધનુષ્ય, અને પેઠેલીએ પોણાઆઠ ધનુષ્ય અને છ આંગલ. એ પ્રમાણે સમજવું દેવતામાં પેઠેલા તથા બીજા દેવલોક સુધી સાતહાયનું, ત્રીજા યોધામાં છ હાયનું, પાંચમા તથા છઠામાં પાંચ હાયનું, સાતમાં તથા આઠમામાં ચાર હાયનું, નવમા અને દસમા અગ્નિવારમા અને ગારમામાં ત્રણ હાયનું નવમે વેધકમાં બે હાયનું અને પાંચ અનુત્તરમાં એક હાયનું શરીર સમજવું.

વનસ્પતેઃ સાધિક યોજનસદ્સત્ત્વં તદૂર્ધં તુ પૃથ્વી
વિકારઃ ।

પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાચના અથવા ચરીરનું માન એક હજાર
યોજન ઓછું છે. તે ઉપરાંત પછી પૃથ્વીનો વિકાર છે.

નરા સ્ત્રીંદિયાઃ ત્રિગવ્યૂતોચ્ચાઃ ।

મનુષ્ય અને ત્રણ હંદ્રિયોવાળા અથવા ચરીરનું માન છાંયા
માં ત્રણ ગાઉનું છે.

છૌંદિયાઃ જોયણવારત્તિ દ્વાદશ યોજનોઽવ્યાપાઃ ॥૭॥

બે હંદ્રિયવાળા અથવા ચરીરનું માન બાર યોજન સુધી
નું છે. ૭

મૂલ.

જોયણમેગં ચરિરં, દિ દેહમુચત્તણં સુણ
ભણિયં ।

વેડબિવય દેહં, પુણ અંગુલસંઘં સમા-

રંભે ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—ચાર હંદ્રિયવાળા અથવા ચરીરનું છાંયાનું માન
એક યોજનનું છે, એમ સૂત્રને વિષે કહેવું છે. વંદિય ચરીરને પછી
ચારમંતી વેળાએ એક અંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ હોય છે. ૮

ચતુરિંદિય દેહં ઉચ્ચત્વેન યોજનમેકં શ્રુતે પ્ર-

ત્તાપનાદૌ જ્ઞાપિતમુક્તં

ચાર હંદ્રિય વાળા અથવા ચરીરની છાંયાનું માન એક
યોજનનું પ્રત્યાપના વિગેરે સૂત્રમાં કહેવું છે.

પ્રસ્તાવાદાદ

આસતા પ્રસંગે જજ દંડકે વૈક્રિય શરીર છે, તેનું પ્રમાણકદે-છે

નત્તર વૈક્રિયદેહં પુનઃ આરંજે પ્રારંજેઽગુલસંખ્યા-

તજાગમાનં

વૈક્રિય શરીર તે વધી આરંભમાં એટલે વિકુર્વણા કરતી
વેલાયે પેહેલા સમયમાં અંશુલના સંખ્યાતમાં ભાગ જેટલું હોયછે.

નત્કુપ્લંતુ ઇ

ત્યાર પછી ઉત્કૃષ્ટ એટલે ક્યાં સુધી અને જેટલું વધે !
તેનું પ્રમાણ કહે છે.

મૂલ

દેવનરઅહિયલરકં,તિરિયાણાં નવયજોયણસયાઈ
દુગણં તુ નારયાણં, ભણિયં વેઅલ્વિયસરીરં ॥૧॥

ભાવાર્થ

દેવતા એક લાખયોગનનું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, મનુષ્ય એક
લાખયોગ નથી અધિક વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, તિર્યચો નવસોયોગન
સુધીનું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે, અને નારશ્રીઆ તો પોતપોતાના
શરીરથી બમણું વૈક્રિય શરીર વિકુર્વે ૯

લલ્લિધ વૈક્રિય શરીરિણો જીવતોંઽતર્મુદુર્ત્તો સ્પ-
રતો ન વૈક્રિય શરીરેઽવસ્થાનમસ્તિ ।

લલ્લિધથી વૈક્રિય શરીરવાલા જીવને અંતર્મુદુર્ત્ત પછી વૈક્રિય
શરીરમાં અવસ્થાન હોતું નથી.

દંડક વિચાર.

(૨૧)

પુનરોદારિકશરીરસ્યાવદ્યં પ્રતિપત્તે રિતિ ।
કારણકે, ફરીથી તેને ઔદારિક શરીરની અવરણ પ્રાપ્તિ છે.
વૈકલ્ય શરીરની વિકુર્વણા કયા દંડકના છવોને
કેટલા કાલ સુધી રહેશે, તે કહેશે.-

મૂલ.

અંતમુહુતં નિરણ. મુહૂતચત્તારિ તિરય મણુ
દેવેસુ અદ્વમાસો, ઉકાંસ વિઝવ્વણા કાલો
એસુ ।

॥ ૧૦ ॥

નારણીના દંડકને વિષે વૈકલ્ય શરીરની વિકુર્વણા અંતર્મુદૂર્ત
સુધી રહેશે. નિર્ણય અને અનુભવના દંડકને વિષે ચાર મુદ્દા (એક
પોદોર) સુધી વૈકલ્ય શરીરની વિકુર્વણા રહેશે અને કેવળાઓના
દંડકને વિષે અર્ધા માત્ર સુધી વૈકલ્ય શરીર રહેશે. (પછી વિસ-
રાસ થઈ જાય છે.) આ વિકુર્વણાનો ઉત્કૃષ્ટ શ્રવ બાણુઓ. ૧૦

इति वचन सामर्थ्यात् अंतर्मुहूर्त चतुष्टयं तेषां
देशबंध इत्युच्यते तन्मतांतरमित्यवसेयं ।

ઉપર પ્રમાણે કહેલા વચન છે, તેના સામર્થ્યથી ચાર અંતર્-
મુદૂર્ત સુધી તેમને દેશ બંધ છે એમ જ કહેશે, તે કાંઈ બીજા મન
પ્રમાણે છે-એમ બાણુ.

तृतीयं संदननछारमाद
हवे त्रीश्रुं सधयथु द्वार कहेछे

મૂલ.

થાવરસુરનેરહ્યા, અસ્સંઘયણા ય વિગલ
છેવઠા ।

સંઘયણ છગાં ગલ્ભય, નરતિરિણ સુવિ મુ-
ણેયલ્લં ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ

સ્થાવરના પાંચ દંડક, દેવતાના તેર દંડક, નારણીનેા એક
દંડક—એ સર્વ આગણીય દંડકના છતાં સંઘયણથી રહિત
હોય છે. જે ઇન્દ્રિય અને આગિન્દ્રિય—એ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને
વિષે એક સેવાર્ત સંહનન હોયછે અને ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ
તિર્યક છતાં જે દંડકને વિષે છ સંઘયણ છે, એમ આશુક ૧૧

અવચૂરિ

સ્થાવરસુર નૈરધિકાઃ સંહનન રહિતાઃ અસ્થ્ય-
જાવાદેવ ।

સ્થાવરના પાંચ, દેવતાના તેર અને નારણીનેા એક—એ
આગણીય દંડકના છતાં સંઘયણથી રહિત છે, કારણકે તેમનામાં
આસ્તિ (હાડકા) હોતા નથી.

ચઃ સમુચ્ચયે કિં સમુચ્ચિનોતિ ।

અહિં ચ શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમાં છે, એટલે શું સમુચ્ચય
કરે છે ? તે કહે છે.

૧ જ્યાં હાડ માંસ હોય, ત્યાં સમયજ હોયછે, તે આગણીય દંડકે હાડ
માંસ હોતા નથી.

સૈદ્ધાંતિકમતેન સુરાનારકાશ્વ પ્રથમસંહનિનઃ ।

સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે દેવતા અને નારથીના દંડકાના છવે પેઢેલી સંપત્તિજાણ છે.

વિકલાઃ સેવાર્તા इति अस्थिसंवंधमात्रसंદ-
નનवंतः ।

વિકલોદ્વિપના દંડકાના છવે સેવાર્તા એટલે ખાન અરિ ।
(હાડકા)ના સંબંધની નંપત્તિજાણ છે.

गर्भजनरतिरश्वोः संदननपट्टकं ज्ञातव्यं ॥११॥

ગર્ભજનમતુલ્ય અને ગર્ભજ તિર્થચના દંડકાના છવેને ૭
સંપત્તિ છે એમ અણુવુ. ૧૧

चतुर्थं संज्ञाद्वारमाह ।

ચોથું સંજ્ઞા દ્વાર કહેછે.

मूल

सव्वेसिं चउ दहवा, सण्णा सव्वे सुराय च-

उरसा ।

नरतिरि छ संठाणा; हुंडा विगलिंदिं नेरइया

॥ १२ ॥

ભાવાર્થ.

સર્વે યાપીય દંડકને વિષે (આદાર, ભય, મૈથુન અને પરિ-
મહ) એ ચાર સંજ્ઞા હોયછે અથવા દમ (ક્રમ, ક્રોધ, આન, માયા,
લોભ, શોક, જ્ઞાપ અને ઉપર કહેલી ચાર) સંપ્રત્તિ હોયછે. સર્વે

તેર દંડકના દેવતાઓ સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાનને ધારણ કરનાર હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચ-એ બે દંડકને વિષે છ સંસ્થાન હોય છે, વિકલ્લેદ્રિયના ત્રણ દંડકમાં અને નારદીના દંડકમાં એકજ દુંડક સંસ્થાન હોય છે. ૧૨

અવચૂર્ણો

સંજ્ઞા સર્વજીવાનાં ચતસ્રો દશવા ।

સર્વ દંડકોના જીવોને ચ ૨ અથવા ૬૪ સંજ્ઞાઓ હોય છે.

કેવાંચિન્નૃણાં પોરુશાપિ પરમહવત્સ્વાન્ન વિવક્ષિતં ।

કેટલાએક મનુષ્યોને યોગ પદ્મ સંજ્ઞાઓ હોય છે, પરંતુ અદ્યપપણાંથી તે કહેવાને ઈચ્છેલું નથી.

પંચમં સંસ્થાનહારમાહ ।

પાંચમું સંસ્થાન દ્વાર કહે છે.

સર્વે સુરાશ્ચ જીમો જીમસેન ઇતિ ન્યાનેન સ-
મચતુરસ્ર સંસ્થાનાઃ ।

ભીમ એટલું આગ્રવાથી જેમ બીજાએન સમજાય છે, તેમ સર્વ દેવતાઓ એટલું કહેવાથી દેવતાના તેર દંડકના જીવો મમ કાદમ સંસ્થાનવાવા છે.

નરનિર્પણો પદ્મસંસ્થાનો ।

મનુષ્ય અને નિર્પણ-એ દંડકના જીવ છ સંસ્થાનવાવા હોય છે.

વિકલ્લેદ્રિય નૈરયિકા દુંડસંસ્થાનાઃ ॥ ૧૨ ॥

વિકલ્લેદ્રિયના ત્રણ દંડક અને નારદીના એક દંડક-એ માત્ર દુંડક સંસ્થાનવાવા હોય છે.

સ્થિરાણાંપદ્ધિવિષસંસ્થાનરાદિત્યેऽપિ સંસ્થા-
નાનાં શ્રાકારજ્ઞેદત્વાદેવ એતદ્ગરીરાકારાનાદ્ ।

સ્થાપરના પાંચ દંડકના છોડે છ પ્રકારના સંસ્થાનથી
રહિત છે, તે છતાં સંસ્થાનોને આકારનું નેદપણ હોવાથીજ
તેમના ચરીરના આકાર કહેછે—

મૂલ.

નાનાવિહ ધયસૂર્ય, વુવ્વુયવળ વાડ તેડ અ-

પુઢવી મસૂર ચંદા, કારા સંઠાળઓ મળિયા
પકાય ।

॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ.

વનસ્પતિ કાયના દંડકને વિષે ભત ભતના આકાર હોયછે,
વાયુકાયના દંડકમાં ધ્વજના જેવો આકાર હોયછે, તેડકાયના
દંડકમાં સોયના જેવો આકાર હોયછે, અપ્કાયના દંડકમાં પર-
દાના જેવો આકાર હોયછે, અને પૃથ્વીકાયના દંડકમાં મસૂર
દાણના જેવો અને ચંદ્રના જેવો આકાર હોયછે. એ પ્રમાણે
શાનો ભગવતી પ્રમુખ સિદ્ધાંત વિષે કહેલા છે. ૧૩

અવચૂર્ણિ.

નાનાવિધં, ૧ ધ્વજઃ પતાકા, ૨ સૂચી, ૩ વુદ્-
તારાણિ ક્રમેણ વનસ્પતિવાયુતેજોઽપ્કાયશરી-

તેર દંડકના દેવતાઓ સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાનને ધારણ કરનાર હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચ—એ બે દંડકને વિષે છ સંસ્થાન હોય છે, ત્રિકલોદ્રિયના ત્રણ દંડકમાં અને નારદીના દંડકમાં એકજ દુંડક સંસ્થાન હોય છે. ૧૨

અવચૂર્ણી

સંજ્ઞા સર્વજીવાનાં ચતસ્રો દશવા ।

સર્વ દંડકોના છત્રોને ચ ૨ અગ્રામ દશ સંજ્ઞાઓ હોય છે.

કેવાંચિન્નૃણાં પોમશાપિ પરમદ્વપસ્વાન્ન વિવક્ષિતં ।

પદ્મજાએક મનુષ્યોને શોળ પદ્મ સંજ્ઞાઓ હોય છે, પરંતુ અદ્યપાપ્યાંથી તે કહેવાને ઈચ્છેલું નથી.

પંચમં સંસ્થાનદ્વારમાહ ।

પાંચમું સંસ્થાન દ્વાર કહે છે

સર્વં મુગશ્ચ જીમો જીમસેન ઇતિ ન્યાનેન સ-
મનતુરમ્ય સંસ્થાનાઃ ।

જીમ કાદ્યુ આત્માથી જન બીજમેન સમજાય છે, તેમ મરં દેવતાઓ અદ્ય કહેવાથી દેવતાના તેર દંડકના છત્રો મને કારણે મન્યાનામાં છે.

નગનિર્ણવા પદ્મમંચ્યાનાં ।

મનુષ્ય અને તિર્યચ—એ દંડકના છત્ર છ સંસ્થાનામાં હોય છે.

ત્રિકલોદ્રિય નિર્ણવા પદ્મમંચ્યાનાઃ ॥ ૧૨ ॥

ત્રિકલોદ્રિયના ત્રણ દંડક અને નારદીના એક દંડક—એ ચાર દંડક દુંડક સંસ્થાનવાળા હોય છે.

સ્થિરાણાંપદ્ધિવિધસંસ્થાનરાદિત્યેऽપિ સંસ્થા-

નાનાં શ્યાવારજેદત્વાદેવ એતચરીરાકારાનાદ ।

સ્થાવરના પાંચ દંડકના જીવો છ પ્રકારના સંસ્થાનથી રહિત છે, તે છનાં સંસ્થાનોને આકારનું બેદપણું દેવાથીજ તેમના ચરીરના આકાર કહેછે—

મૂલ.

નાણાવિહ ધયસૂરૈ, વુવ્યુયવણ વાઝ તેઝ અ-
પકાય ।

પુઢવી મસૂર ચંદા, કારા સંઠાળઓ મળિયા

॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ.

વનસ્પતિ કાચના દંડકને વિષે જાત જાતના આકાર દોાયછે, વાયુકાચના દંડકમાં ધ્વજના જેવો આકાર દોાયછે, તેડકાચના દંડકમાં શેષાચના જેવો આકાર દોાયછે, અપ્પકાચના દંડકમાં ૫૧-પેટાના જેવો આકાર દોાયછે, અને પૃથ્વીકાચના દંડકમાં મસૂર ની દાણના જેવો અને ચંદ્રના જેવો આકાર દોાયછે. એ પ્રમાણે સંસ્થાનો ગતવતી પ્રમુખ સિદ્ધાંત વિષે કહેલા છે. ૧૩

અવચૂર્ણિ.

નાનાવિધં, ૧ ધ્વજઃ પતાકા, ૨ સૂચી, ૩ કુટ્ટ-
કુદાકારાણિ ક્રમેણ વનસ્પતિવાયુતેજોઽપ્કાયદારી-
રાણિ ।

૧ નાના પ્રકારના આકાર, ૨ દ્વન્ધ એટલે પતાકા, ૩ સૂચી સોય, ૪ પરપોટાના આકારો અનુક્રમે વનસ્પતિ, વાયુકાય, તે હિકાય, અને અપૂકાય જીવના શરીરોના હોયછે.

પૃથ્વી ધર્મસૂરાકારા જાણિતા જગવત્યાદૌ ।

પૃથ્વીકાયનો આકાર અર્ધીમસૂરની દાઢ જેવો છે, એમ ભગવતી વગેરે સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે,

પટં કપાયદ્ધારમાદ.

છટું કપાય દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

સન્વેપિ ચડકસાયા, લેસછગં ગન્ધતિરિય
મણુસુ ।

નારયતેડયાઠ, વિગલા વેમાણિય તિલેસા

॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ

મૂળે યોગીય દંડકના જોવાને વિષે, કોય, ખાત, માયા અને દે.મ-અં ચાર કપાય હોયછે, મૂળ નિર્ધેય અને મૂળજ મનુષ્ય-એ એ દંડકને વિષે છ લેશ્યાઓ હોયછે. ચિકલોદ્રિયના ત્રણ દંડક અને વૈશનિક દેવતાના એક દંડકને વિષે દૂષ્ણ, નીલ અને પ્રપોત-એ ત્રણ લેશ્યાઓ હોયછે. ૧૪

અવચૂર્ણિ.

સર્વેવિ જીવાઃ ચતુઃ કપાયવંતઃ ।

અને તે સીંચ દાંડના છંદો કોપ, ખાન, ખાયા અને લેખ-ને
આ ૧૭ પદ્યના દોષ છે.

નિઃ કપાયાન્ન ચ કચન મનુષ્યેષુ ।

૧ નુપે, આં કેટલાં કંઈક કચન નમનના છંદો દોષ છે.

સત્તમં વિદ્યાઘાતમાદ,

આનમુ લેશ્યાદાશ કદ છે

વિદ્યાવદ્યઃ ગર્જજતિયંગમનુષ્યેષુ ।

૨, જન નિર્ણય અને ગર્જન મનુષ્યોમાં ૩ લેશ્યામે દોષ છે.

નાસ્કતેજોગાપુચિગ્તા ચેમાનિકાન્ન પ્રિલેશ્યાઃ ।

નાશી, નેક કાપ, ગાયુગાય, અનુ વિલેશ્યા અને ચેમાનિકા
લેશ્યામે ૪ મુ લેશ્યાવાસ દોષ છે

મ્રગ્મઘ્નિતાયયોઃ પૃષ્ઠિવ્યોઃ કાપોતા ।

પેદેલી અને બીજી નાશીની બિખાં કાપોન લેશ્યા છે.

નૃનીપર્યામુપરિ કાપોતા શ્વયો નીલા ।

બીજી નાશીની બિખાં ઉપર કાપોન લેશ્યા અને નીલ
નીલ લેશ્યા છે.

વંચાયાં નીલા ધૂમાયાં નીલા કુળ્લા ચ ।

શામી પંદા નાશીમાં નીલ લેશ્યા અને ધાંચમી ધૂમા
નાશીમાં નીલ અને કુળ્લ લેશ્યા છે.

પટ્ટી સતમ્યોઃ કુળ્લા એવ ।

૭લી અને શાનમી નાશીમાં કુળ્લ લેશ્યા છે.

તથા સૌષર્મશાનયોસ્તેજઃ કલ્વવ્રયે પદ્યા સા-

તકાદિપુ શુક્લા એવેતિ ।

તથા સૌધમ અને ઇશાન દેવ લોકમાં તેજોવેશ્યા છે તથા કદપ (દેવલોક) માં યમા વેશ્યા છે અને લાંતક વગેરેમાં શુક્લ વેશ્યા છે. ૧૪

મૂલ.

જોહસિયતેઝલેસા, સેસા સઽવેવિ હુંતિ
ચઝલેસા ।

ઈન્દ્રિયદારં સુગમં, મણુયાણં સત્ત સમુ-
ગધાયા ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ

જ્યોતિષ્ક દેવોના દંડકને વિષે તે જો વેશ્યા હોયછે અને બાકીના દશ જીવનપતિના દશ દંડક, અગીયારમો વ્યંતર દેવતાનો દંડક આરમો પૃથ્વી કાયનો, તેરમો અપ્કાયનો, ઐદમો વનરપતિ કાયનો દંડક—એ બધા દંડકોને વિષેપણ કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજ—એ ચાર વેશ્યાઓ હોયછે. અને આઠમું ઇન્દ્રિયદાર સુગમ છે અને નવમા સમુદ્ધાત દ્વારમાં મનુષ્યના એક દંડકને વિષે વેદના વિગેરે સાત સમુદ્ધાત હોયછે. ૧૫

અવચૂર્ણિ

જ્યોતિષ્કાઃ કેવલં તેજોલેશ્યાવંતઃ ।

જ્યોતિષ્ક દેવનાઓને ફક્ત તેજોવેશ્યા હોયછે.

દોષાઃ સર્વેઽપિ પૃથિવ્યપ્વનસ્પતિજીવનપતિ
વ્યંતરાચ્ચતુર્લેશ્યા જીવંતિ ।

બાકીના સર્વેયજ્ઞ પૃથ્વીકાય, અપકાય, વનસ્પતિકાય, જનનપતિ અને અતર દેવતાઓ ચારેશ્યા વાસા હોયછે.

તેજો લેદ્યાચંતાંકેપાંચિદેવાનાં જૂજલવતેપૂત્પા-
દાત્ કિયત્કાલં તલ્લેદ્યાસંજવઃ ।

તેજેશ્યાવાસા કેટલા એક દેવતાઓ પૃથ્વી, જલ અને વનમાં ઉત્પન્ન થાયછે, તેથી કેટલોક વખત સુધી તેમને તે દેશ્યાનો સંભવ છે.

इन्द्रियद्वारं सुगमं ।

(આહુ) ઇન્દ્રિય દ્વાર સુગમછે.

नवमं समुद्घातद्वारमाह.

નવમું સમુદ્ધાત દ્વાર કહેછે.

मनुष्येषु सप्त समुद्घाताः

મનુષ્યોના એક દંડમાં વેદન દિક સાતસમુદ્ધાત હોયછે

सप्त समुद्घातानां नामान्याह ।

તે સાતે સમુદ્ધાતના નામ કહેછે.

मूल.

वेयण कसायमरणे, वेउव्विय तेय एय

આહારે ।

केवलिय समुग्धाया, सत्त इमे हुंति संत्रीणं

॥ १६ ॥

તકાદિપુ શુક્લા એવેતિ ।

તથા સૌધમ અને ઇયાન દેવ લોકમાં તેજોવેશ્યા છે
તથા કંડપ (દેવલોક) માં પદ્મા વેશ્યા છે અને લાંતક વગેરેમાં
શુક્લ વેશ્યા છે. ૧૪

મૂલ.

જોહસિયતેઝલેસા, સેસા સઽવેવિ હંતિ
ચઝલેસા ।

ઈંદિયદારં સુગમં, મણુયાણં સત્ત સમુ-
ઘાયા ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ

જ્યોતિષ દેવોના હંડકને વિષે તે જો વેશ્યા હોયછે અને બાકીના
દેવ બ્રહ્મપતિના દેવ હંડક, અગ્નીયાર્મો વ્યંતર દેવનાને; હંડક
બારમો પૃથ્વી કાયનો, તેરમો અપ્કાયનો, ચૌદમો વનરપતિ કાયનો
હંડક—એ બધા હંડકને વિષેપાત્ર કૃષ્ણ, નીલ, કાષોત અને
નેહ—એ ચાર વેશ્યાઓ દોયછે. અને આક્રમું ઇંદ્રિયદાર સુગમ
છે અને નવમી સમુદ્ધાન દ્વારમાં મનુષ્યના એક હંડકને વિષે
પેના વિગેરે સાત સમુદ્ધાન દોયછે. ૧૫

અવચૂર્ણિ

જ્યોતિષ્ઠાઃ કેવલં તેજોલેટયાવંતઃ ।

જ્યોતિષ દેવનાંનાને કૃત્ર નેજોવેશ્યા દોયછે.

દોષાઃ સર્વેઽપિ પૃથિવ્યપૂવનમ્પતિજનનપતિ
મ્યંતરાચતુર્વંદયા જવંતિ ।

મૂલ.

પળગઘ્મતિરિ સુરેસુ, નારયવાઝસુ ચડર-
તિય સે સે ।

ચિગલ દુદિઠી ધાવર, મિત્યત્તી સેસતિય
દિઠી ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ

મર્જન તિર્યચના એક દંડક અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે પેઢેલી આહારક અને બીજી કેવલી-એ એ સમુદ્ધાતને વર્ણને બાણીની પાંચ સમુદ્ધાત હોયછે. નારણીનો એક દંડક, અને વાયુપ્રપનો એક દંડક-એ બંને દંડકને વિષે પેઢેલી વેદના, બીજી ક્ષાય ત્રીજી મરણ અને મોળી વૈકિય-એ ચાર સમુદ્ધાત હોયછે અને શેષ એટલે એક વાયુપ્રપ વિના બાણીના ચાર સ્થાવર જીવોના ચાર દંડકને વિષે એક વેદના બીજી ક્ષાય અને ત્રીજી મરણ-એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે.

નિઃસેદ્ધિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિ-એ એ દૃષ્ટિ હોયછે. તથા સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે તેમજ સંપૂર્ણ મનુષ્યમાં પણ મિથ્યા દૃષ્ટિ હોયછે અને બાણીના બે દંડક રહ્યા એટલે એક નારણી, એક મર્જન તિર્યચ, એક મર્જન મનુષ્ય અને તેર દેવતાના-એ મળીને સોળ દંડકને વિષે સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર- એ ત્રણે દૃષ્ટિ હોયછે. ૧૮

અવતૂર્ણિ.

મર્જનતિર્યકસુરયોઃ પંચ ।

ભાવાર્થ

પેહેલી વેદના સમુદ્ધાત, બીજી કથાયસમુદ્ધાત, ત્રીજી મરણ સમુદ્ધાત, ચોથી વૈકલ્ય સમુદ્ધાત, પાંચમી તૈજસ સમુદ્ધાત, છઠી આહાર સમુદ્ધાત અને સાતમી કેવલી સમુદ્ધાત—એ સાતે સમુદ્ધાત સંજી પંચેન્દ્રિય મનુષ્યને હોયછે.

(અ. ગાથા સુગમ છે, તેથી અત્યુર્ણી નથી.)

મૂલ.

एगिंदियाण केवल, तेउ आहारग विणउ
चत्तारि ।

ते विउन्विय वज्जा, विगला सन्नीण ते
चेव ॥ १७

ભાવાર્થ

એકેન્દ્રિય વૈકલ્ય વાયુકાય જીવોને પેહેલી કેવલી, બીજી તૈજસ અને ત્રીજી આહારક—એ ત્રણ સમુદ્ધાતને વર્ણને આછીની એક વેદના, બીજી કથાય, ત્રીજી મરણ અને ચોથી વૈકલ્ય એ ચાર સમુદ્ધાત હોય છેતે ચારમાથી એક વૈકલ્ય સમુદ્ધાત ને વર્ણને એક વેદના, બીજી કથાય ત્રીજી મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત વાયુકાયના દંડક વિના આછીના ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકને વિશે હોયછે. નેમજ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં પણ તે ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે અને સંજી પંચેન્દ્રિય એવા ગર્ભજ મનુષ્યને તો તે સાતે સમુદ્ધાત હોયછે. ૧૭

મૂલ.

પળગબ્ધતિરિ સુરેસુ, નારયવાઝસુ ચડર-
તિય સે સે ।

વિગલ દુદિઢી થાવર, મિત્થત્તી સેસતિય
દિઢી ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ

ગર્ભજ તિર્થચના એક દંડક અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે
પેહેલી આદારક અને બીજી ઠેવલી-એ બે સમુદ્ધાતને વર્ણને
ખાણીની પાંચ સમુદ્ધાત દોયછે. નારયીનો એક દંડક, અને
વાયુકાયનો એક દંડક-એ બેને દંડકને વિષે પેહેલી વેદના, બીજી
કપાય ત્રીજી મરણ અને ચોથી વૈકિય-એ ચાર સમુદ્ધાત દોયછે
અને શેષ એટલે એક વાયુકાય વિના ખાણીના ચાર સ્થાવર જીવોના
ચાર દંડકને વિષે એક વેદના બીજી કપાય અને ત્રીજી મરણ-એ
ત્રણ સમુદ્ધાત દોયછે.

નિકલેદ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્
દષ્ટિ-એ બે દષ્ટિ દોયછે. તથા સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે તેમજ
સંભૂજિમ મનુષ્યમાં પાળુ મિથ્યા દષ્ટિ દોયછે અને ખાણીના બે
દંડક રહ્યા એટલે એક નારકી, એક ગર્ભજ તિર્થચ, એક ગર્ભજ
મનુષ્ય અને તેર દેવતાના-એ મળીને સોળ દંડકને વિષે સમ્ય-
કત્વ, મિથ્યાત્વ અને મિથ- એ ત્રણે દષ્ટિ દોયછે. ૧૮

અવત્તૂર્ણિ.

ગર્ભજતિર્થકુસુરયોઃ પંચ ।

ભાવાર્થ

પેદેલી વેદના સમુદ્ધાત, બીજી કયાયસમુદ્ધાત, ત્રીજી મરણ સમુદ્ધાત, ચોથી વૈકલિય સમુદ્ધાત, પાંચમી તૈજસ સમુદ્ધાત, છઠી આહાર સમુદ્ધાત અને સાતમી કેવલી સમુદ્ધાત—એ સાતે સમુદ્ધાત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્યને હોયછે.

(અ. ગાથા સુગમ છે, તેથી અન્યૂર્ણા નથી.)

મૂલ.

एगिंदियाण केवल, तेउ आहारग विणाउ
चत्तारि ।

ते विउव्विय वज्जा, विगला सन्नीण ते
चेव ॥ १७

ભાવાર્થ

એકેન્દ્રિય વૈકલિય ત્રાયુક્રમ જીવેને પેદેલી કેવલી, બીજી તૈજસ અને ત્રીજી આહારક—એ ત્રણ સમુદ્ધાતને વર્જીને બાકીની એક વેદના, બીજી કયાય, ત્રીજી મરણ અને ચોથી વૈકલિય એ ચાર સમુદ્ધાત હોય છે તે ચારમાંથી એક વૈકલિય સમુદ્ધાત ને વર્જીને એક વેદના, બીજી કયાય ત્રીજી મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત વાયુકાયના દંડક વિના બાકીના ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકને ત્રિપે હોયછે. તેમજ વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં પણ તે ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય એવા ગર્ભજ મનુષ્યને તો તે સાતે સમુદ્ધાત હોયછે. ૧૭

મૂલ.

પળગવ્ભતિરિ સુરેસુ, નારયવાઝસુ ચડર-
તિય સે સે ।

વિગલ દુદિટ્ટી થાવર, મિત્યત્તી સેસતિય
દિટ્ટી ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ

ગર્ભજ તિર્યચના એક દંડક અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે
પેદેલી આહારક અને બીજી દેવલી-એ બે સમુદ્ધાનને વર્ણને
ખાણીની પાંચ સમુદ્ધાન દોષ છે. નારદીનો એક દંડક, અને
વાયુધાનનો એક દંડક-એ બેને દંડકને વિષે પેદેલી પેદના, બીજી
કપાય બીજી મરણ અને ગોળી વૈકિય-એ ચાર સમુદ્ધાન દોષ છે
અને સૌ એટલે એક વાયુધાન વિના ખાણીના ચાર સ્થાવર જંગમના
ચાર દંડકને વિષે એક પેદના બીજી કપાય અને ત્રીજી મરણ-એ
ત્રણ સમુદ્ધાન દોષ છે.

વિકસેન્દ્રિયના જન્મ દંડકને વિષે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને ક્રમપ્રમ
દષ્ટિ-એ બે દષ્ટિ દોષ છે. તથા સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે નેમજ
સંમૂર્તિમ મનુષ્યમાં પાંચ મિથ્યા દષ્ટિ દોષ છે અને ખાણીના એ
દંડક રદયા એટલે એક નારકી, એક ગર્ભજ તિર્યચ, એક ગર્ભજ
મનુષ્ય અને તેર દેવતાના-એ મળીને સોળ દંડકને વિષે મન્ય
કત્ય, મિથ્યાત્વ અને મિથ- એ ત્રણે દષ્ટિ દોષ છે. ૧૮

અવર્ણિ.

ગર્ભજતિર્પક્સુરયોઃ પંચ ।

ગર્ભજ વિર્યયના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકને
નિમે આદારક તથા દેગ્રી ચિત્રાય પાંચ સમુદ્ધાત હોયછે.

નારકવાય્વોશ્વન્વાર:

નારકીના એક દંડકમાં અને વાયુકાયના એક દંડકમાં વેદના,
કપાય, મરણ અને વૈદિય એ ચાર સમુદ્ધાત હોયછે.

**શેષે સ્પ્રાચરે વિકલ્પે ચ ત્રયઃ સમુદ્ધાતાઃ સર્વ-
ધ્રાનુક્રમેણ ।**

વાયુકાય ચિત્રાય બાકીના ચાર સ્પ્રાચર છોડેના ચાર દંડકને
નિમે વેદના, કપાય અને મરણ—એ ત્રય સમુદ્ધાત હોયછે. એ
સર્વમાં અનુક્રમે અજ્ઞાનું.

દશમં દૃષ્ટિદ્વારમાદૃ ।

દશમુ દૃષ્ટિદ્વાર કહેછે.

વિકલ્પેદુ દૃષ્ટિદ્વિકં સમ્યક્મિથ્યાત્વરૂપં ।

વિકલ્પક્રિયાના ત્રય દંડકને નિમે મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્યક્-
દૃષ્ટિ—એ બે દૃષ્ટિઆ હોયછે.

મ્યાવગ મિથ્યાત્વિન

પર્ય મ્યાવગના દંડકને નિમે મિથ્યા દૃષ્ટિ હોયછે

**ગેવા નિપેક્ષમુન્નાત્કનગઃ ત્રિદૃષ્ટયઃ સમ્યગ્
મિથ્યાત્વમિશ્રમદ્વિતા ત્વંતિ ।**

દશમના આદ દંડકને મુદ્રી બાકી એકના એક નારકીનો, એક
મર્ત્ય દિવેનનો એક ત્રિદેવ અનુગ્રહનો અને તેર દેવતાના મુદ્રી
એક દંડકને નિમે સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ ત્રય
દૃષ્ટિ હોયછે.

અથૈકાદશં દર્શનઘારમાદ ।

હવે અગીયારમું દર્શન દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

થાવરવિતિસુ અચરક, ચડરિંદિસુ તદુગં
સુણ મણિયં ।

મણુઆ ચડ દંસણિણો, સે સેસુ તિગં તિગં
મણિયં ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વી વિગેરે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, બે ઇન્દ્રિયનો એક દંડક તેન્દ્રિયનો એક દંડક, એમ સાત દંડકને વિષે અચક્ષુર્દર્શન હોયછે. ચતુરિન્દ્રિયને વિષે ચતુ દર્શન અને અચક્ષુ દર્શન—અને દર્શન સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. મનુષ્યના એક દંડકને વિષે ચક્ષુ, અચક્ષુ અવાધ અને ઠવલ એ ચાર દર્શનો હોયછે અને બાહીના એટલે તેર દેવતાના એક નારદીનો અને એક પંચેન્દ્રિય તિર્યચના—એમ પંતર દંડકોને વિષે ચક્ષુ, અચક્ષુ અને અવધિ—એ ત્રણ ત્રણ દર્શનો સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. ૧૯

અવચૂર્ણિ

સ્થાવરઘ્નિયેષુ કેવલમચક્રુદર્શનં । . . .

પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, બે ઇન્દ્રિયનો એક દંડક તેન્દ્રિયનો એક દંડક—એ સાત દંડકને વિષે ઠવલ અચ દર્શન હોયછે. . . .

ગર્ભજ તિર્થયના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે આદ્યારક તથા કેપલી ચિત્રાય પાંચ સમુદ્ધાત હોયછે.

નારકવાય્વોશ્વન્વાર:

નારકીના એક દંડકમાં અને વાયુકાયના એક દંડકમાં વેદના, કપાય, મરણ અને વૈકિય એ ચાર સમુદ્ધાત હોયછે.

**શેષે સ્યાવરે વિકલ્પે ચ ત્રયઃ સમુદ્ધાતાઃ સર્વ-
પ્રાનુક્રમેણ ।**

વાયુકાય ચિત્રાય બાકીના ચાર સ્યાવર જીવોના ચાર દંડકને વિષે વેદના, કપાય અને મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોયછે. એ સર્વમાં અનુક્રમે જાણવું.

દશમં દૃષ્ટિદ્વારમાદ્ ।

દશમું દૃષ્ટિદ્વાર કહેછે.

વિકલ્પેષુ દૃષ્ટિદ્વિકં સમ્પત્કમિચ્યાત્વરૂપં ।

વિકલ્પેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિચ્યા દૃષ્ટિ અને સમ્પત્ક-દૃષ્ટિ—એ બે દૃષ્ટિઆ હોયછે.

સ્યાવરા મિચ્યાત્વિન

પાંચ સ્યાવરના દંડકને વિષે મિચ્યા દૃષ્ટિ હોયછે

**શેષા. તિર્પકમુરનામ્કનરાઃ ત્રિદૃષ્ટયઃ સમ્પત્ક-
મિચ્યાત્વમિશ્રમદિતા જ્ઞવંતિ ।**

કપરના આઠ દંડકને મુદ્રી બાકી રહેવા એક નારકીનો, એક ગર્ભજ તિર્થયનો એક ગર્ભજ અનુચ્ચનો અને તેર દેવતાના મહી સ્થાને દંડકને વિષે સમ્પત્કત્વ, મિચ્યાત્વ અને મિશ્રએ ત્રણ દૃષ્ટિ હોયછે.

અથૈકાદશં દર્શનઘારમાદ ।

હવે અગીયારમું દર્શન દ્વાર કહેછે.

મૂલ.

ધાવરવિતિસુ અચરક, ચડરિંદિસુ તદુગં
સુણ મણિયં ।

મણુઆ ચડ દંસણિણો, સં સેસુ તિગં તિગં
મણિયં ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વી વિગેરે પાંચ રૂપાવરના પાંચ દંડક, એ ઇંદ્રિયનો એક દંડક તેંદ્રિયનો એક દંડક, એમ સાત દંડકને વિષે અચરકદર્શન દોષછે. ચતુરિંદ્રિયને વિષે અતુ દર્શન અને અચરક દર્શન-બંને દર્શન સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. મનુષ્યના એક દંડકને વિષે અણુ, અચરક, અવાપ અને કેવલ એ ચાર દર્શનો દોષછે અને બાહીના એટલે તેર કેવલાના એક નારહીનો અને એક પંચ દ્રિય તિથેંચના-એમ પંચ દંડકને વિષે અણુ, અચરક અને અવપિ-એ ત્રણ મનુ દર્શનો સિદ્ધાંતને વિષે કહેલાછે. ૧૬

અવચૂર્ણિ

સ્વાચરક્ષિયેપુ કેવલમચરકદર્શનં ।

પાંચ રૂપાવરના પાંચ દંડક, એ ઇંદ્રિયનો એક દંડક અને તેંદ્રિયનો એક દંડક-એ સાત દંડકને વિષે કેવલ અચરક દર્શન દોષછે.

ગમેજ નિર્ગુણના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકને વિષે આકારક તથા કે.વી ચિદાપ પાંચ મધુદ્યાન લેાયછે.

નારકવાચ્ચોચ્ચત્વારઃ

નરગીના એક દંડકમાં અને વાયુકાપના એક દંડકમાં પેદાના, કાપ, મરણ અને પૈકિય એ ચાર મધુદ્યાન લેાયછે.

**ગેય સ્થાવરે વિકલે ચ ત્રયઃ મધુદ્ ઘાતાઃ સર્વ-
પ્રાનુસ્મેણ ।**

૧.૧૧૧ વિભાવ ખાલીના ચાર સ્થાવર જીવના ચાર દંડકને વિષે પેદાના, કાપ અને મરણ-ને ૧૧ મધુદ્યાન લેાયછે, એ દંડકમાં અનુક્રમે ૩૧૧૧

વજ્રમં દષ્ટિકામમાદ ।

૧૧૧૧ દષ્ટિકાર કરેછે.

વિકલેનુ દષ્ટિકામં મધ્યરકમિથ્વાસારૂપં ।

વિકલ કાપના ૧૧૧૧ દંડકને વિષે વિકલ કાપ અને મધ્યરક મિથ્વાસારૂપે ૧૧૧૧ દંડકને લેાયછે.

મધ્યરક મિથ્વાસારૂપ

૧૧૧૧ દંડકને લેાયછે તે વિષે મિથ્વાસારૂપે ૧૧૧૧

**ગેયા નિર્ગેદમુગ્ધનામકનગઃ ત્રિદશય મધ્યગ
ક્ષિતિપાન્વનિશ્ચમદિના ત્રીતિ ।**

૧૧૧૧ દંડકને લેાયછે તે વિષે ગેયા નિર્ગેદમુગ્ધનામકનગઃ ત્રિદશય મધ્યગ ક્ષિતિપાન્વનિશ્ચમદિના ત્રીતિ ૧૧૧૧ દંડકને લેાયછે.

દંડક—એ પંતર દંડકને વિષે ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ જ્ઞાન પણ દોષ છે, એટલે નિઃશ્યા દૃષ્ટિ જીવને મતિઅજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન દોષ છે અને સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અત્રપિજ્ઞાન—એ ત્રણ જ્ઞાન દોષ છે. સ્થાવર જીવના પાંચ દંડકને વિષે મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન દોષ છે. વિકલેદ્રિય જીવના ત્રણ દંડકને વિષે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન બંને દોષ છે એટલે મતિજ્ઞાન તથા શ્રુત જ્ઞાન અને મતિઅજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાન દોષ છે. અને મનુષ્યના એક દંડકને વિષે મતિજ્ઞાન વગેરે પાંચ જ્ઞાન અને મતિ અજ્ઞાન વગેરે ત્રણ અજ્ઞાન દોષ છે. ૨૦

અવચૂર્ણિ.

છંદૈકવજ્રાવાત્ સુરતિર્યગ્નિરયે બ્રહ્માનત્રિકં
જ્ઞાનત્રિકં ચ જીવંતિ સમ્યક્પ્રાપ્તૌ ।

સુરતિર્યગ્નિરયે એ પદમાં એકવદ્ભાવ દ્વંદ્વ સમાસ થાય છે, કેવ, નિર્યગ અને નારશ્રીના દંડકમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન પણ દોષ છે; કારણ કે, જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય, ત્યારે ત્રણ જ્ઞાન પણ થઈ શકે છે.

સ્થિરે બ્રહ્માનાઠ્ઠકં ।

સ્થાવર જીવના પાંચ દંડકમાં મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન દોષ છે.

યદ્યપિ જૂદકવનેવ સૈઘંતિકમતેન સમ્યક્
વમતઃ દેવાનાં તેષૂત્તરાદે સાસ્વાદનસદ્ગતિવાચ શ્રુત
મતી જીવતઃ પરં નેદાધિકૃતે

તેરયોગ દોષછે, મનુષ્યના એક દંડકમાં પંનર-યોગ દોષછે, વિકલે દ્વિયના ચણ દંડકમાં આદારિક કામ યોગ, આદારિક મિશ્રકામ યોગ, કર્મણ કામયોગ અને અમલ્યા મૃધા વગન યોગ એ ચાર યોગ દોષછે વાયુકામના એક દંડકમાં આદારિક કામયોગ, આદારિક મિશ્રકામ યોગ, અને કર્મણ કામ યોગ, વૈક્રિય કામ યોગ, વૈક્રિય મિશ્રકામ યોગ અને કર્મણ કામયોગ—એ પાંચયોગ દોષછે. અને વાયુકામ સિવાય મૃદુની નિગેરે ચાર રથા રના ચાર દંડકમાં આદારિક કામ યોગ, આદારિક મિશ્ર કામયોગ અને કર્મણ કામયોગ—એ ત્રણ યોગ દોષછે. ૨૧

અવચૂર્ણિ.

બ્રૌદારિકાદિકાદારકાદિકાજ્ઞાનાત્ મુરનિર-

વયોર્વિવયે દ્વાવદશ યોગાઃ ।

એટલે આદારિક કામયોગ અને આદારિક મિશ્રકામ યોગ આદારિક બે અને આદારિક બે એટલે આદારિક કામ યોગ અને આદારિક મિશ્રકામ યોગ—એ ચાર યોગના અજ્ઞાનથી કેવળના તેરદંડકને વિષે નારહીના એક દંડકને વિષે બપા મળીને અગીયાર યોગ દોષછે.

તિર્યક્તુ ત્રયોદશ ।

તિર્યગના એક દંડકમાં તેર યોગ દોષ છે.

કેવાંચિદ્દેક્રિયલ્લધિસંજને તત્ દ્વિયસંજનાત્ ।

કેટલા એક તિર્યગને વૈક્રિયલ્લધિ થવાનો સંભવ દોષાથી તે બંને યોગનો સંભવ છે.

પંચદશ મનુષ્યેષુ ।

એક સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે તો પાંચ સ્થાવરમાં પૃથ્વી કાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિ કાયના દંડકમાં સમ્યક્ત્વને વમન કરનારા દેવતાઓ તેમાં ઉત્પન્ન થાયછે, ત્યારે સાસ્નાદનના સદ્ભાવથી તેઓને ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન તથા ચતિજ્ઞાન થાયછે, પરંતુ તે 'એહી' માનેજ્ઞા નથી.

વિકલે જ્ઞાનાજ્ઞાનયોદ્ધિકમ્ ।

વિકલેદ્રિયના તથા દંડકને વિષે જે જ્ઞાન અને જેઅજ્ઞાન હોયછે.

મનુષ્યેષુ પંચજ્ઞાનાનિ ત્રીણ્યજ્ઞાનાનિ જ્ઞવંતિ ।

મનુષ્યના એક દંડકમાં પાંચજ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોયછે.

ચતુર્વેદં યોગદ્વારમાદ્ ।

હવે ચોદશુ યોગ દ્વાર કહે છે.

મૂલ.

દ્વકારસ સુરનિરણ, તિરિણસુ તેર પન્નર

મણુણસુ ।

વિંગલે ચંડ પળવાણ, જોગતિયં થાવરે હોદ્

॥ ૨૧ ॥

બાવાય.

દેવતાના તેર દંડક અને નારથીતું એક દંડક—એ ચોદ દંડકમાં સન્યમનોયોગ વિગેરે મનના આર, યોગ, સત્ય વચન યોગ વિગેરે વચનના ચાર યોગ અને વૈદિક, તૈજસ અને કર્મણુ એ ત્રણ કાયના યોગ મળી અગ્નીચાર યોગ થાયછે. નિર્ગયના એક દંડકમાં આદારક કાય યોગ અને આદારકમિત્ર કાયયોગ—એ જે યોગ વચ્ચેને બાકીના

તેરથોગ દોષછે, મનુષ્યના એક દંડકમાં પંનર-યોગ દોષછે, ત્રિકલે દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં આદારિક કાય યોગ, આદારિક મિશ્રકાય યોગ, કર્મણુ કાયયોગ અને અસત્યા મૃષા વગન યોગ એ ચાર યોગ દોષછે વાયુકાયના એક દંડકમાં આદારિક કાયયોગ, આદારિક મિશ્રકાય યોગ, અને કર્મણુ કા. યોગ, વૈદ્યિક કાય યોગ, વૈદ્યિક મિશ્રકાય યોગ અને કર્મણુ કાયયોગ—એ પાંચયોગ દોષછે. અને વાયુકાયશિશાય પૃથ્વી વિગેરે ચાર સ્થાવરના ચાર દંડકમાં આદારિક કાય યોગ, આદારિક મિશ્ર કાયયોગ અને કર્મણુ કાયયોગ—એ ત્રણ યોગ દોષછે. ૨૧

અવચૂર્ણિ.

બ્રૌદારિકઘિકાહારકઘિકાજ્ઞાવાત્ સુરનિર-

યયોર્વિપયે એકાદશ યોગાઃ ।

એટલે આદારિક કાયયોગ અને આદારિક મિશ્રકાય યોગ આદારિક બે અને આહારક બે એટલે અહારક કાય યોગ અને આહારક મિશ્રકાય યોગ—એ ચાર યોગના અભાવથી હેવતાના તેરદંડકને વિષે નારહીના એક દંડકને વિષે બધા મળીને અગીયાર યોગ દોષછે.

તિર્યક્તુ ત્રયોદશ ।

તિર્યચના એક દંડકમાં તેર યોગ દોષ છે.

કેપાંચિઘ્ક્રિયલલ્લિસંજ્ઞવે તત્ ઘિકસંજ્ઞવાત્ ।

કેટલા એક તિર્યચને વૈદ્યિકલ્લિધિ થવાનો સંભવ હોવાથી બને યોગનો સંભવ છે.

પંચદશ મનુષ્યેષુ ।

ગતુધ્યના એક દંડકમાં પંનર યોગ હોય છે.

વિકલે ઔદારિકદ્વિકકાર્મણાંતિમજ્ઞાપારૂપ
યોગચતુષ્કં ।

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક
મિત્ર કાયયોગ, કાર્મણ કાયયોગ અને અસત્યામૃતા વચનયોગ—એ
ચાર યોગ હોય છે.

પંચવાતે ઔદારિકદ્વિકવૈક્રિયદ્વિકકાર્મણરૂપં ।

વાયુકાયના એક દંડકને વિષે ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક
મિત્ર કાયયોગ, વૈક્રિય કાયયોગ, વૈક્રિય મિત્રકાયયોગ અને
કાર્મણ કાયયોગ—એ પાંચ યોગ હોય છે.

યોગત્રિકં સ્થાવરચતુષ્કે જવતિ ।

પૃથ્વીકાય વગેરે સ્થાવરના ચાર દંડકમાં ઔદારિક કાયયોગ,
ઔદારિક મિત્ર કાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ—એ ત્રણ
યોગ હોય છે. ૨૧

પંચદશમુપયોગદ્વારમાહ ।

પંનરમું ઉપયોગ દ્વાર કહેછે.

મૂલ,

ઉવઓગા મણુણસુ, વારસ નવ નિરિય

તિરિય દેવેસુ ।

વિગલદુગે પળ છકં, ચડરિંદિસુ થાવરે

તિયગં ॥ ૨૨ ॥

શાવાર્થ

મનુષ્યના એક દંડકમાં બાર ઉપયોગ હોય છે, નારથીના એક દંડકમાં, તિર્યંગના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકમાં મનઃપર્યાય જ્ઞાન, કેવલ જ્ઞાન, અને કેવલ દર્શન એ ત્રણ ઉપયોગ ચિત્તાય બાધીના નવ ઉપયોગ હોય છે. ચિત્તેન્દ્રિયના એ દંડકને વિષે એટલે બેઘદ્રિય અને તેન્દ્રિય-એ એ દંડકને વિષે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુ દર્શન-એ પાંચ ઉપયોગ હોય છે. ઐન્દ્રિયના દંડકને વિષે છ ઉપયોગ હોય છે એટલે કપરના પાંચ ઉપયોગમાં છડુ અશુદ્ધિન મેળવતા છ ઉપયોગ હોય છે. અને સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન-એ ત્રણ ઉપયોગ હોય છે. ૨૨

અવતૂર્ણિ

મનુષ્યેષુ છાદશ ઉપયોગાઃ ।

મનુષ્યના એક દંડકને વિષે બાર ઉપયોગ હોય છે.

અષ્ટૌ સાકારાશ્ચત્વારો નિરાકારાઃ ।

તેમાં આઠ સાકાર ઉપયોગ છે અને ચાર નિરાકાર ઉપયોગ છે.

એતે એવ મનઃપર્યાયકેવલજ્ઞાનકેવલદર્શન

રહિતા નવ નિરયતિર્યગ્ દેવેષુ ।

એ બાર ઉપયોગમાંથી મનઃપર્યાય, કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શન-એ ત્રણ ઉપયોગ ચિત્તાયના બાધીના નવ ઉપયોગ નારથીના એક દંડકમાં, તિર્યંગના એક દંડકમાં અને દેવતાના તેર દંડકમાં હોય છે.

વિકલદ્વિત્તે મતિશ્રુતિમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાન.

મનુષ્યના એક દેહકમાં પંચર યોગ હોય છે.

ત્રિકલે ઔદારિકદ્વિકકાર્મણાંતિમજ્ઞાપારૂપં

યોગચતુષ્કં ।

ત્રિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દેહકમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, કાર્મણ કાયયોગ અને અસત્યામૃતા વચનયોગ-એ ચાર યોગ હોય છે.

પંચવાતે ઔદારિકદ્વિકવૈક્રિયદ્વિકકાર્મણરૂપં ।

વાયુકાયના એક દેહકને ત્રિણે ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, વૈક્રિય કાયયોગ, વૈક્રિય મિશ્રકાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ-એ પાંચ યોગ હોય છે.

યોગત્રિકં સ્થાવરચતુષ્કે જ્ઞવતિ ।

પૃથ્વીકાય ત્રણે સ્થાવરના ચાર દેહકમાં ઔદારિક કાયયોગ, ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ-એ ત્રણ યોગ હોય છે. ૨૧

પંચદશમુપયોગદ્વારમાદ્ ।

પંચરમુ ઉપયોગ દ્વાર કહેછે.

મૂલ,

ઉચ્ચઓગા મણુણસુ, ચારસ નવ નિરિય
તિરિય દેવેસુ ।

વિગલદુગે પળ છકં, ચડરિંદિસુ થાવરે
તિયગં ॥ ૨૨ ॥

દંડકના જીવ એક સમયમાં સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા ઉપજતા લાભે છે, ગર્ભજ મનુષ્યના એક દંડકને વિષે એક સમયમાં નિમ્બયથી સંખ્યાતા જીવ ઉપજતા લાભે છે અને પાંચ સ્થાવરમાં દેલા વનસ્પતિ કાપના એક દંડકને વિષે એક સમયમાં અનંતા જીવ ઉપજે છે અને ખાડીના ચાર સ્થાવરના જીવોના ચાર દંડકને વિષે એક સમયમાં અસંખ્યાતા જીવ ઉપજે છે. ૨૩

અવચૂર્ણિ

चतुर्दशरज्जात्मकेऽपि लोके एकस्मिन् समये उत्पद्यमाना नियमेति पदं सर्वत्र ग्राह्यं तेन नियमा-
न्निश्चयेन गर्जजतिर्यक्कृचिकलनारकतुराश्च एको ह्री
त्रयोदश विंशतिर्यावत्संख्याता असंख्याताः प्राप्यंते
नत्वनंताः ।

આ ચૌદ રાજ લોકમાં પણ એક સમયની અંદર ગર્ભજ તિર્યંચ, વિકલેન્દ્રિય, નારહી અને દેવતાના મળી અઠાર દંડકના જીવો અદિ' (નિમ્બયથી) એ પદ સર્વ દેશોએ લેવું એટલે નિમ્બયથી એક, બે, ત્રણ, દશ, વીસ, એમ સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા ઉપજે છે-ઉપજતા લાભે છે, અનંતા ઉપજતા નથી.

મનુષ્યાર્તુ નિયમાત્સંખ્યાતા એવ !

મનુષ્યના એક દંડકના જીવ નિમ્બયથી સંખ્યાતાજ ઉપજે છે.

વનસ્પતયોઽનંતાઃ !

વનસ્પતિ કાપનાં દંડકે અનંતા જીવ ઉપજે છે.

“ નિશ્ચમસંસ્થો જાગો અણંતજીવો હવણ ”

इति वचनात् शेषाश्चत्वारः स्थावराः असंख्याता एव
न संख्याता नचानन्ताः ॥ २३ ॥

"નિત્યે ચાર સ્થાવરના જીવોમાં અસંખ્યાતમે ભાગ
અનંત જીવવાલો ઉપજે છે." એવું સાક્ષત્ વચન છે, તેથી
બાકીના ચાર સ્થાવરોના જીવો અસંખ્યાતાજ છે, તેઓ સંખ્યાતા
નથી તેમ અનંતા નથી. ૨૩

प्रस्तावादाद् ।

આસતાં પ્રસંગથી તે કહે છે.

मूल

असन्नी नर असंखा, जह उववाए तहेव
चवणेवि ।

बावीस सगति दस वा, स सहस्स उफिठ
पुढवाई ॥ २४ ॥

ભાવાર્થ

મનુષ્યના ૬૦૬ મહિસા જે અસંખી મનુષ્ય એટલે સંખ્ય
હિમ મનુષ્ય છે, તે એક સમયમાં અસંખ્યાતા ઉપજે છે.
ઠગી રીતે આ બાવીસ ૬૦૬ને વિષે એક સમયમાં ઉપજવાની
સંખ્યા કદી તેવીજ રીતે તે બાવીસ ૬૦૬ની અંદર અવગતની
સંખ્યા વિષે થતું બની લેવું. તેડકાય ગિતાયના પૃથ્વીકાય
વિષે ચાર સ્થાવરોના ૬૦૬ને વિષે અનુક્રમે બાવીસ, સાત,
ત્રણ અને ૬૫૬અરે વર્તવું કિલ્કુષ્ટ આયુષ્ય બજવું. એટલે પૃથ્વી
૬૦૬ને વિષે બાવીસ, ૬૫૬, વર્તવું આયુષ્ય, અપકાયને વિષે માત્ર

‘હજાર વર્ષનું’ આયુષ્ય વાલુકાયને વિષે ત્રણહજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વનરપતિ કાયને વિષે દસહજાર વર્ષનું આયુષ્ય બાલુકું. ૨૪

અવચૂર્ણિ

અસંહિનો નરા નત્પદ્યમાના અસંખ્યાતા લઙ્પંતે ।

અસંજી મનુષ્ય એટલે સંગ્રહિત મનુષ્યના ૬૬૬ના અંગે અસંખ્યાતા ઊપજતા સામે છે.

અત્રેવ અતિદેશમાદ ।

અહિં અતિદેશ કહે છે.

યથોપપાત્તદ્વારં સંખ્યામાશ્રિત્ય વ્યાપ્તપાતમેવ
અવનનદ્વારમપ્યવસાતવ્યં સમાનત્યાહુપપાતઅવનયોઃ ।

જવી રીતે સંખ્યાને આશ્રીને આ ઉપપાત દ્વારની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે, તેવીજ રીતે અવન દ્વાર પણ બણી લેણું; કારણકે, ઉપપાત અને અવન એ બંને દ્વાર સરખાજ છે.

અષ્ટાદશં આયુર્જરમાદ ।

અઠારમું આયુષ્યની સ્થિતિનું દ્વાર કહે છે.

અમે સ્થિતં આયુરિતિ પદં સર્વજ્ઞાનુવર્તનીયમ ।

આયુ એ ૫૬ આગમ રહેલું છે, તે સર્વ દેખાણે બેડુ.

તેન પૃથિવ્યાઃ હાવિંશતિ વર્ષસદસ્રાણિ સ્મૃત્વં
માયુરિતિ સર્વજ્ઞ યોજ્યમ ।

તેથી પૃથ્વીકાયના ૬૬૬ના અંગેનું બીજું આયુષ્ય બાવીસ હજાર વર્ષનું છે, એમ સર્વ દેખાણે બેડી રેણું.

ઇદકસ્ય સ્મૃત !

અપૂકાયના દંડકના છોલુ ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સાત હજાર
વર્ષનું છે.

વાયોસ્ત્રીણિ ।

વાયુકાયના દંડકના છોલુ ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ હજાર
વર્ષનું છે.

વનસ્પતેર્દશવર્ષે સદસ્રાણિ ।

વનસ્પતિ કાયના દંડકના છોલુ ઊત્કૃષ્ટ દસહજાર વર્ષનું
આયુષ્ય હોય છે. ૨૪

મૂલ

તિદિણગિગતિ પલ્લાઽ, નરતિરિસુરનિરયસા-
ગરતિતીસા ।

વંતર પલ્લં જોદસ, વરિસલરકાહિયં પલિયં
॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ

અગ્નિ ૧ છોલુ ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય, ત્રણ દિવસનું આયુષ્ય.
મનુષ્ય અને નિર્મય એ બે દંડકને વિષે ત્રણ પરિણામનું આયુષ્ય
અત્યંત દેવતા અને નારીના દંડકના છોલુ ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્યની
નિશ્ચિત દેવતા માનવીયની આયુષી જાંતર દેવતાનું આયુષ્ય
એક પદો, ૧૨૦૦ આયુષ્ય અને જ્યોતિર્દેવતાનું આયુષ્ય એકલાખ
પરિણામિક પરિણામનું આયુષ્ય તેમાં અઢત્ત આયુષ્ય એકલાખ
પરિણામિક એક પદો, ૧૨૦૦ મમજનું અને સૂર્યનું આયુષ્ય એક
હજાર પાંચ સદશ એક પરિણામનું મમજનું. ૨૫

અવચૂર્ણિ

અગ્નેસ્ત્રીણિ દિનાન્યાયુઃ ।

અગ્નિઠાય અવોનું ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય તથા દિવસનું છે.

ગર્જનજતિર્યગૂનરાઃ ત્રિપલ્વ્યાયુપઃ ।

ગર્જન મનુષ્ય અને તિર્યંચના અવોનું આયુષ્ય તથા પદ્મોપમનું છે.

દેવકુર્વાદિપુ સુરનારકાણાં ત્રયસ્તિંશતિસાગરો-
પમાનિ ।

દેવકુર્શ વિગેરેમાં દેવતા તથા નારકીના અવોનું આયુષ્ય
તેથીયે સાગરોપમનું છે.

વ્યંતરાણાં પલ્વ્યોપમમ્ ।

વ્યંતર દેવતાઓનું આયુષ્ય એક પદ્મોપમનું છે.

જ્યોતિષાં વર્ષલક્ષાધિકં પલ્વ્યોપમમ્ ।

જ્યોતિષી દેવતાઓનું આયુષ્ય એકસાથે વર્ષથી અધિક
એક પદ્મોપમનું છે.

અસુરાણામાયુઃ સ્થિતિમાદ્ ।

અસુર કુમાર દેવતાના આયુષ્યની સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ.

અસુરાણ અહિય અયરં, દેસૂણ દુપલ્લયં નવ
નિકાણ ।

વારસ વાસુણ પદિણ, છમ્માસુકિઠ વિગલા-

૩ ॥ ૨૬ ॥

(588)

दंडक विषार.

અપૂરોયના હંડકના ઊંચેનું જિત્તું આયુષ્ય સાત હજાર
પાંચનું છે.

वायोस्त्रीणि ।

વાયુપ્રાપના દંડકના અંતે ગિરૂદ આધુ તથા હમર
વર્ષનું છે.

वनस्पतेर्दशवर्षे सदस्त्राणि ।

વનરપતિ પ્રાપ્તિ દંડકના અંગેનું જિલ્લોટ દયાદામર વર્ણનું
આધુન્ય હોય છે. ૨૪

मूल

तिदिणगिति पल्लाउ, नरतिरिसुरनिरयसा-
गरतितीसा ।

धेतर पल्लं जोइस, वरिसलरकाहिं पलियं
॥ २५ ॥

ભાવચર્ચા

અનિદાન છોડીને કુટુંબ આયુષ્ય વાળુ વિષમનું આયુષ્ય.
 મનુષ્ય અને નિર્લેપ એ એ હકને વિશે વાળુ પદ્ધતિયમનું આયુષ્ય
 આયુષ્ય, દેવતા અને નારહીના હંકના છોડીની કુટુંબ આયુષ્યની
 નિર્લેપ નેરીય આમયેયમની આયુષી બનાવ દેવતાનું આયુષ્ય
 એક પદ્ધતિ, પદ્ધતિ આયુષ્ય અને ન્યોનિયદેવતાનું આયુષ્ય એકલાખ
 વર્ષ અવિદ્ય પદ્ધતિ, પદ્ધતિ આયુષ્ય નેર્મા ચક્રનું આયુષ્ય એકલાખ
 વર્ષ અનિદા એક પદ્ધતિયમનું મમજનું અને સૂત્રનું આયુષ્ય એક
 હજાર વર્ષ અનિદા એક પદ્ધતિયમનું મમજનું. રાજ

અવચૂર્ણિ

અગ્નેસ્ત્રીણિ દિનાન્યાયુઃ ।

અગ્નિઠાય જીવોનું જીતુંદ આયુષ્ય ત્રણ દિવસનું છે.

ગર્જનજતિર્યગૂનરાઃ ત્રિપલ્યાયુપઃ ।

ગર્જન મનુષ્ય અને તિર્યંચના જીવોનું આયુષ્ય ત્રણ પદ્યોપમનું છે.

દેવકુર્વાદિષુ સુરનારકાણાં ત્રયસ્ત્રિંશતિસાગરો-
પમાનિ ।

દેવકુરૂ વિગેરેમાં દેવતા તથા નારકીના જીવોનું આયુષ્ય
તેત્રીસ સાગરોપમનું છે.

વ્યંતરાણાં પલ્લયોપમમ્ ।

વ્યંતર દેવતાઓનું આયુષ્ય એક પદ્યોપમનું છે.

જ્યોતિષાં વર્ષલક્ષાધિકં પલ્લયોપમમ્ ।

જ્યોતિષી દેવતાઓનું આયુષ્ય એકસાથે વર્ષની અધિક
એક પદ્યોપમનું છે.

અસુરાણામાયુઃ સ્થિતિમાદ્ ।

અસુર કુમાર દેવતાના આયુષ્યની સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ.

અસુરાણ અહિય અયરં, દેસૂણ દુપહયં નવ
નિકાણ ।

વારસ વાસુણ પદિણ, હમ્માસુવિદ્ધ વિગલા-

૩ ॥ ૨૬ ॥

((૬૪૪))

દંડર્ક વિષાર.

અપ્કાયના દંડકના જીવોનું જિત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સાત હજાર વર્ષનું છે.

વાયોસ્ત્રીણિ ।

વાયુકાયના દંડકના જીવોનું જિત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ હજાર વર્ષનું છે.

વનસ્પતેર્દશવર્ષ સદસ્રાણિ ।

વનસ્પતિ કાયના દંડકના જીવોનું જિત્કૃષ્ટ દશહજાર વર્ષનું આયુષ્ય હોય છે. ૨૪

મૂલ

તિદિણગિગતિ પહ્લાડ, નરતિરિસુરનિરયસા-

ગરતિતીસા ।

ચંતર પેહ્લં જોડસ, વરિસલરકાહિયં પલિયં

॥ ૨૬ ॥

ભાવાર્થ

અગ્નિકાંચ જીવોનું જિત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ત્રણ દિવસનું જણવું. મનુષ્ય અને તિર્યંચ એ બે દંડકને વિષે ત્રણ પદ્યોપમનું આયુષ્ય જણવું. દેવતા અને નારદીના દંડકના જીવોની જિત્કૃષ્ટ આયુષ્યની સ્થિતિ તેનીય સામરોપમની જણવી બ્યંતર દેવતાનું આયુષ્ય એક પદ્યોપમનું જણવું અને જ્યોતિષદેવતાનું આયુષ્ય એકસાખ વર્ષ અધિક પદ્યોપમનું જણવું તેમાં ચંદ્રનું આયુષ્ય એકસાખ વર્ષ અધિક એક પદ્યોપમનું સમજવું અને સૂર્યનું આયુષ્ય એક હજાર વર્ષ અધિક એક પદ્યોપમનું સમજવું. ૨૫

ત્રીંદિયાણામેકોનપંચાશદિનાનિ ।

તેરિંદ્રિય છવોનું આયુધ્ય ઓગણપચાશ દિવસોનું સમજવું.

ચતુરિંદિયાણાં પાંચમાસા ઉત્કૃષ્ટમાયુઃ ।

ચૌરિંદ્રિય છવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુધ્ય પચાસનું સમજવું.

ઉત્તોત્કૃષ્ટા સ્થિતિઃ ।

આ આયુધ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહેલી છે.

અથ જઘન્યાં તામેવાહ ।

હવે આયુધ્યનીજઘન્ય સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ

પુઢવાહ દસપ યાણં, અંતમુહુત્તં જહન્ન આઝ

ઠિર્ઘ્ઠિ ।

દસસહસ વરિસઠિર્ઘ્ઠિ, ભવણાઈવ નિરયવિંત-

રિયા ॥ ૨૭ ॥

ભાવાર્થ

પૂરની વિગેરે દસ હંડક એટલે સ્થાવરના પાંચ હંડક, ત્રિવેંદ્રિયના ત્રણ હંડક, તિર્યચ પચેંદ્રિયનો એક હંડક અને મનુષ્યનો એક હંડક—એ દસ હંડકને ત્રિપે જઘન્યથી આયુધ્યની સ્થિતિ અંત-ઉદ્ગર્ભની બણવી ભવનપાનિના દસ હંડક, નારીનો એક હંડક, અને અંતર દેવનનો એક હંડક—એ બાર હંડકને ત્રિપે જઘન્યથી આયુધ્યની સ્થિતિ દસહજાર વર્ષની બણવી. ૨૭

ભાવાર્થ

અસુર, કુમાર નિકાય સંબંધી દેવતાના દંડકને વિષે એક સાગરોપમથી કાંઈક અધિક આયુષ્ય જાણવું. અને બાકીના નવ નિકાયના દેવતાનું આયુષ્ય કાંઈક જિજ્ઞા એવા પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. ચિકિત્સાદ્રિયમાં બેદ્રિયનું બાર વર્ષનું, નેદ્રિયનું આઠણ પચાસ દિવસનું અને ચંદ્રિયનું છમાસનું આયુષ્ય જાણવું, એ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સમજવી. ૩૬

અવચૂર્ણે

અસુરાણાં ચમરાદીનાં કિયતાપ્યધિકં અતરં સાગરોપમમ્ ।

અસુર એટલે ચમર વિગેરે દેવતાનું આયુષ્ય, કાંઈક અધિક એવા સાગરોપમનું છે.

શેષે નિકાયનવકે દેશોનપલ્લવોપમાદિકમ્ ।

બાકીના નવ નિકાય દેવતાઓનું આયુષ્ય એક દેશે ઉણા એવા બે પદ્યોપમનું છે.

દક્ષિણદિશામાશ્રિત્ય અર્ધપલ્લવોપમં તંતરસ્યાં તુ દેશોનપલ્લવોપમે છે ।

દક્ષિણ દિશાને આશ્રીને બેનું અર્ધ પદ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું અને ઉત્તર દિશાને આશ્રીને એક દેશે ઉણા એવા બે પદ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું.

ર્ષોદિયાણાં દ્વાદશવર્ષાણિ ।

બેદ્રિય બેનું આયુષ્ય બાર વર્ષનું સમજવું.

ત્રીંદિયાણામેકોનપંચાશદિનાનિ ।

તેરિંદ્રિય ઓતોનું આયુષ્ય ઓગણપચાસ દિવસોનું સમજાવે ।

ચતુરિંદિયાણાં પચાસા વત્કુષ્ઠમાયુઃ ।

ચૌરિંદ્રિય ઓતોનું ઊત્કૃષ્ઠ આયુષ્ય છમાસનું સમજાવે ।

વત્કોત્કૃષ્ઠા સ્થિતિઃ ।

આ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ કહેલી છે.

અથ જઘન્યાં તામેવાદ ।

હવે આયુષ્યની જઘન્ય સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ

પુઠવાદ્ દસપ યાણં, અંતમુહુતં જહન્ન આઠ

ઠિર્દં ।

દસસહસ વરિસઠિર્દં, ભવણાદ્વ નિરયાવિંત-

રિયા ॥ ૨૭ ॥

ભાવાર્થ

પુઠની વિગેરે દસ દંડક એટલે સ્થાવરના પાંચ દંડક, ત્રિપે દેવના
ચાર દંડક, તિર્યચ પચેદ્રિયનો એક દંડક અને મનુષ્યનો એક
દંડક-એ દસ દંડકને ત્રિપે જઘન્યની આયુષ્યની સ્થિતિ અંત
મુહુર્તની બાબતની નામના દસ દંડક, નારદીનો એક દંડક,
અને અંતર દેવનો એક દંડક-એ બાર દંડકને ત્રિપે જઘન્યની
આયુષ્યની સ્થિતિ દશદ્વાર ગર્ભની બાબત. ૨૭

ભાવાર્થ.

અસુરકુમાર નિકાય સંબંધી દેવતાના દંડકને વિષે એક સાગરોપમથી કાંઈક અધિક આયુષ્ય જણવું. અને બાકીના નવ નિકાયના દેવતાનું આયુષ્ય કાંઈક ઊંચું એવા બેપદ્યોપમનું આયુષ્ય જણવું. ત્રિકેન્દ્રિયમાં બેન્દ્રિયનું બાર વર્ષનું, તેન્દ્રિયનું એકાદ પચાસ દેવસનું અને ચૈન્દ્રિયનું છમાસનું આયુષ્ય જણવું, એ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સમજવી. ૩૬

અવચૂર્ણિ

અસુરાણાં ચમરાદીનાં કિયતાપ્યધિકં અતરં સાગરોપમમ્ ।

અસુર એટલે અમર વિગેરે દેવતાનું આયુષ્ય, કાંઈક અધિક એવા સાગરોપમનું છે.

શેષે નિકાયનવકે દેશોનપલ્લયોપમાદિકમ્ ।

બાકીના નવ નિકાય દેવતાઓનું આયુષ્ય એક દેશે ઉણું એવા બે પદ્યોપમનું છે.

દક્ષિણદિશામાશ્રિત્ય અર્ધપલ્લયોપમં ઉત્તરસ્યાં તુ દેશોનપલ્લયોપમે હૈ ।

દક્ષિણ દિશાને આશ્રીને બેનું અર્ધ પદ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું અને ઉત્તર દિશાને આશ્રીને એક દેશે ઉણું એવા બે પદ્યોપમનું આયુષ્ય સમજવું.

દ્વીદ્વિપાણાં દ્વાદશવર્ષાણિ ।

બેન્દ્રિય એવાનું આયુષ્ય બાર વર્ષનું સમજવું.

એક પદ્યોપમના આઠમા ભાગ જેટલું આયુષ્ય થાય છે.

દેવતાના તેર દંડક, મનુષ્યનો એક દંડક, તિર્યચનો એક દંડક, અને નારદીનો એક દંડક—એ સોળ દંડકને વિષે છ પર્યાપ્તિ હોય છે અને સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે ભાષા અને મન-એ બે પર્યાપ્તિ શિવાય બીજી આર પર્યાપ્તિ હોય છે. ૨૮

અવચૂર્ણિ

वैमानिका ज्योतिषिकाश्च जघन्यतः क्रमेण एक
पद्योपमाष्टजागायुषो ज्वन्ति ।

વૈમાનિક દેવતા અને જ્યોતિષી દેવતા અનુક્રમે જઘન્યથી એક પદ્યોપમ અને એક પદ્યોપમના આઠમા ભાગની આયુષ્ય વાસા હોય છે, એટલે વૈમાનિક દેવતાના દંડકનું જઘન્યથી એક પદ્યોપમનું અને જ્યોતિષી દેવતાના દંડકનું એક પદ્યોપમના નાઆઠ ભાગનું આયુષ્ય હોય છે.

अथैकोनविंशतितमं पर्याप्तिछारमाह ।

હવે એગણીશમું પર્યાપ્તિ દ્વાર કહે છે.

सुरनरतिर्यक्निरयेषु पर्याप्तिषु पदपर्याप्तयो
ज्वन्ति ।

પાર્યાપ્ત એવા દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નારદીના દંડકને વિષે છ પર્યાપ્તિએ હોય છે.

स्थायरे आहारशरीरइन्द्रियश्वासोद्वासरूपं प-
र्याप्तिचतुष्कं ।

પૃથ્વીકાય વિગેરે પાંચ સ્થાવરોના પાંચ દંડકમાં આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, અને શ્વાસોઅહ્વાસ એ આર - પર્યાપ્તિ હોય છે.

અવચૂર્ણિ

સ્થાવરપંચકવિકલત્રિકતિર્યક્નરાણામંતર્મુ-
દૂર્તે જઘન્યાયુઃ સ્થિતિઃ ।

પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલ્પેન્દ્રિય, એક તિર્યક અને એક
મનુષ્ય-એ દશ દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની સ્થિતિ અંત-
ર્મુદૂર્તની જણવી.

જવનાધિપનરકચંતરા જઘન્યતો દશસંહત્વ-
સ્થિતિકા જવંતિ ।

જવનપતિના દશ દંડક, નારથીનો એક દંડક અને બ્યંતર
દેવતાનો એક દંડક-એ બાર દંડકને વિષે જઘન્યથી આયુષ્યની
સ્થિતિ દશહજાર વર્ષની જણવી. ૨૭

અથ વૈમાનિકાનામાયુઃ સ્થિતિમાહ ।

હવે વૈમાનિક દેવતાઓની આયુષ્યની સ્થિતિ કહે છે.

મૂલ

વૈમાણિય જોદ્ધસિયા, પલ્લ તયઠ્ઠંસ આઝઆ
હાંત ।

સુરનરતિરિ નિરણ્ણ, છપજ્જત્તિ થાવરે ચડ-
મં ॥ ૨૮ ॥

ભાવાર્થ

વૈમાનિક દેવતાના દંડકને વિષે જઘન્યથી એક પદ્યોપમનું
આયુષ્ય થાય છે અને જ્યોતિષ દેવતાના દંડકને વિષે જઘન્યથી

પર્યવિષ્ણુમાં જુદા પદોપરિતિ અર્થે-ક્રમેણ વિદ્યોદ્વિષ્ણુ વદ
દંડને વિષે પદને પર્યવિ દેખે.

અથ વિદ્યતિતમમાદારઘારમાદ ।

હવે વીશમું આદારદાર કહેશે.

સર્વેષાં જીવાનાં પંચદિક્ષ આદારો જનવતિ ।

સર્વ-ચેતીય દંડાન્ત અર્થેને હરિતિને આદાર દેખે.

સર્વે જીવા દિક્ષપદ્કસ્યાનાદારપુદ્ગલાન્ત મુ
હંતીતિજાવઃ ।

આદર્ષ એવે છે, સર્વજ્ઞો હરિતિન્ત સ્થાનેન્ત આદારન્ત
પુદ્ગલેને મદલુ કહે.

પંચદિક્ષાદિકે આદારે જજના ।

પાંચ સ્થાવરન્ત અર્થેન્ત દંડાને વિષે જનવતે.

યદા લોકાતર્વાર્તિજીવાનાં પંચદિક્ષઃ ।

એમો દેહની આંદર કદન્તય અર્થેને પાંચ હરિતિને
આદાર જ દેખે.

લોકનિષ્કૂટસ્યાનાં ત્રિચતુર્દિક્ષઃ ।

દેહના નિષ્કૂટ અર્થેન્ત રહેવા અર્થેને ત્ર્યુ હરિતિ ત્ર્યુ આ
હરિતિને આદાર દેખે. ૨૬

અવિંશં સંજ્ઞાઘારમાદ ।

હવે એકવીશમું સંજ્ઞાદાર કહેશે.

અથ સંજ્ઞાત્રિકં જલિપ્પામિ ।

હવે હું ત્ર્યુ સંજ્ઞા કહો.

અપર્યાપ્તા અપિજીવાપર્યાપ્તિત્રયં સમાપ્યૈવ ત્રિ-
યંતે નાર્વાક ॥ ૨૮ ॥

અપર્યાપ્તા એવ પણ ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂરી કરીનેજ મૃત્યુ પામે
છે, તે પેહેલા મૃત્યુ પામતા નથી, ૨૮

મૂલ

વિગલે પંચ પજત્તી, છદિસિ આહાર હોઈસ
વ્વેસિં ।

પણગાઈ પણ ભયળા, અહ સન્નિતિયં મણિ-
સ્સામિ ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકને વિષે મનઃ પર્યાપ્ત શિવાયની
બાહીની પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે.

સર્વ ચોવીસ હંડકને વિષે છવિસિ એટલે ચારદિશા, નીચેની
દિશા અને ઉંચી દિશા—એ છદિશાનો આધાર હોયછે. અને પૃથ્વી
કાય વિગેરે પાંચ સ્થાવરના હંડકને વિષે ભગના છે એટલે છ
દિશાનો આધાર હોય અને ન પણ હોય તે પછી હને હું તણ
સંજ્ઞાનુ દ્વાર કહીય. ૨૯

અવચૂર્ણિ.

પૂર્વોક્તં પર્યાપ્તિચતુર્થકં જ્ઞાપાપર્યાપ્ત્યધિકં વિ-
કલેપર્યાપ્તિપંચકમ્ ।

ઉપર કહેલ આધાર, હંદ્રિય અને આસોથાસ—એ ચાર

પર્યાપ્તિમાં ભાષા પદોપપ્તિ અધિક-ઉમેરતાં વિકલેન્દ્રિયતા તથા
દંડકને વિષે પાંચ પર્યાપ્તિ હોયછે.

અથ વિંશતિતમમાદારઘ્ઠારમાદ ।

હવે વીશમું આહારદ્વાર કહેછે.

સર્વેષાં જીવાનાં પટ્ટદિક્ક આદારો જનવતિ ।

સર્વ-એકવીશ દંડકના જીવોને ઉદ્દિયાનો આહાર હોયછે.

સર્વે જીવા દિક્પટ્ટકસ્થાનાદારપુદ્ગલાન્ ગૃ-

હંતીતિજાવઃ ।

ભાવાર્થ એવો છેકે, સર્વજીવો ઉદ્દિયાના સ્થાનોના આહારના
પુદ્ગલોને મહણ કરેછે.

પંચદિક્કાદિકે આદારે જનના ।

પાંચ સ્થાવરના જીવોના દંડકને વિષે જનન છે.

યથા લોકાતર્વર્તિજીવાનાં પંચદિક્કઃ ।

જમોકે લોકની આંદર રહેનારા જીવોને પાંચ દિશિનો
આહાર જ હોયછે.

લોકનિષ્કૂટસ્થાનાં ત્રિચતુર્દિક્કઃ ।

લોકના નિષ્કૂટ ભાગમાં રહેલા જીવોને ત્રણ દિશિ તથા ચાર
દિશિનો આહાર હોયછે, ૨૬

એકવિંશં સંજ્ઞાઘ્ઠારમાદ ।

હવે એકવીશમું સંજ્ઞાદ્વાર કહેછે.

અથ સંજ્ઞાત્રિકં જ્ઞાપ્યામિ ।

હવે હું ત્રણ સંજ્ઞા કહોશ.

મૂલ

ચડવિહસુરતિરિયેસું, નિરણસુ અદીહ કાલ-
ગી સન્ના ।

વિગલે હેડવણસા, સન્ના રહિયા યિરા સઞ્ચે
॥ ૩૦ ॥

ભાવાર્થ.

આર પ્રકારના દેવતા એટલે ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈભાનિક એ આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડકને વિષે, તિર્યચના એક દંડકને વિષે અને નારદીના એક દંડકને વિષે—એ પંનર દંડકમાં દીર્ઘકાલિણી સંજ્ઞા હોયછે.

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે એક હેતુપદેશિણી સંજ્ઞા હોયછે અને પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે એક સંજ્ઞા હોતી નથી. ૩૦

અવચૂર્ણિ

ચતુર્વિંશસુરતિર્યક્તુ નિરણેપુચ દીર્ઘકાલિકી :

સંજ્ઞા ।

આર પ્રકારના દેવતાઓના તેર દંડકને વિષે, તિર્યચના એક દંડકને વિષે અને નારદીના એક દંડકને વિષે દીર્ઘકાલિકી,

૧ અમુક કામ કર્યું, અમુક કામ કરેછું અને અમુક કામ કરીશ—એમ આતીત, અનાગત અને વર્તમાન—એ ત્રણેકાગતું જ્ઞાન તે દીર્ઘકાલિકી સજ્ઞા કહેવાયછે.

૨ વર્તમાનકાળને વિષે ઇષ્ટ વસ્તુમાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટ વસ્તુથી નિરતિ કરવામાં જે વિષય જ્ઞાન હોય તે હેતુપદેશિકી સંજ્ઞા કહેવાય છે. આ સંજ્ઞાવાળાને કાંઈક મનો જ્ઞાન હોયછે.

સંજ્ઞા હોયછે.

દીર્ઘોઽતીતાનાગતવર્તમાનવિષયઃ કાલો જ્ઞેયો
યસ્યા ઇતિ વ્યુત્પત્તેઃ ।

દીર્ઘ એટલે જૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન વિષયી કાળ જમાં
બાંધવાનો છે, તે દીર્ઘકાલિની સંજ્ઞા કહેવાયછે. એવી તેની
વ્યુત્પત્તિ થાયછે.

વિકલે હેતૂપદેશિકી સંજ્ઞા ।

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકને વિષે હેતૂપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

કિંચિન્મનોજ્ઞાનસહિતા વર્તમાનવિષયા સંજ્ઞે-
ત્યર્થઃ ।

હંડક મનો જ્ઞાને સહિત એવી વર્તમાનકાળ વિષયી સંજ્ઞા તે
હેતૂપદેશિકી સંજ્ઞા કહેવાય એવો તેનો અર્થ છે.

વિશિષ્ટૈત્ત્વસંજ્ઞાત્રયરહિતાઃ સર્વે સ્થિરા જ્ઞેયાઃ ।

અથા સ્થાવર એટલે પાંચ સ્થાવરના પાંચ હંડકના જીવો
વિશિષ્ટ એવી ત્રણ સંજ્ઞાથી રહિત છે, એમ સમજવું. ૩૦

મૂલ

મણુ આળ દીહકાલિય, દિન્હીવાઓવણસિ-
આ કેવિ ।

પજ્ઞ પળ તિરિ મણુઅચ્ચિય, ચડવિહ દેવેસુ

॥ ૩૧ ॥

ભાવાર્થ

મનુષ્યના એક દંડને વિષે દીર્ઘકાલિણી સંજ્ઞા હોયછે. અને કેટલા એક (ચાદ પૂર્વ ધારી વિગેરે) ને દ્રષ્ટિના દોષ દેયિ!! નામની સંજ્ઞા પણ હોયછે.

પર્યાપ્તા પંચેદ્રિય અને પર્યાપ્તા મનુષ્યના બે દંડના છો આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડને વિષે નિશ્ચે કરીને અયછે. ૩૧

અનૂર્ણ

મનુજાનાં દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા ।

મનુષ્યના એક દંડને વિષે દીર્ઘકાલિણી સંજ્ઞા હોયછે.

દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી ક્ષાયોપશમિકાદિસમ્યક્ત સહિતાઃ કેપિ ।

કેટલાએક ક્ષાયોપશમિક વિગેરે સમ્યક્તે સહિત હોવાથી, તેમને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા હોયછે.

પંચેન્દ્રિયતિર્યચોઽપ્યેતત્સંજ્ઞાયુક્તા જયંતિ ।

પંચેદ્રિય નિર્ધયના છતાંને પણ એ સંજ્ઞા હોયછે.

કેચિત્ પરમદ્ગત્વાન્ન વિવક્ષિતાઃ ।

કેટલાએક તે ધર્માન્ અદ્ય છતાં હોવાથી તેઓ અદ્ય કદેચને ઇચ્છેલા નથી.

છાવિશંગતિહારં ત્રયોવિશમાગતિહારંચાદ ।

દસે બાવીસમું મનિદ્વાર અને ત્રેવીસમું આ મનિદ્વાર કહેછે.

પર્યાપ્તાઃ પંચેન્દ્રિયાશ્ચ તિર્યચો મનુજાશ્ચ ચતુર્વિ-

ધદેવ્યુ ગચ્ચંતિ ।

પર્યાપ્તા પર્વોદ્વિય તિર્યગ અને પર્યાપ્તા મનુષ્ય-એ એ દંડકના જીવો જનનપતિ વિગેરે ચાર પ્રકારના દેવતાઓના તેર દંડકને વિષે બધ છે.

ન શેષજીવાઃ ।

ખાદીના જે જીવો રહ્યા, તે દેવતાના તેર દંડકને વિષે જતા નથી.
એ દેવતાના તેર દંડકને વિષે આગતિદ્વાર કહ્યું ૩૧

इति देवाना मागति द्वारम् ।

અથ દેવાનાં ગતિ દ્વારમાદ ।

હવે દેવતાઓના દંડકને વિષે ગતિદ્વાર કહે છે.

મૂલ.

संखाउ पञ्च पणिंदि, तिरि नरेसु तहेव प-
जत्ते ।

भूदग पत्तयवणे, एएसु च्चिय सुरागमणं ॥
३२ ॥

ભાગ્યાર્થ

સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા એવા પર્વોદ્વિય તિર્યગ, મનુષ્ય, પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય, અપૂકાય અને પ્રત્યેક વનરપ તિકાય-એ પાંચ દંડકના જીવોના વિષે નિમ્ને દેવતાનું ગમન થાય છે, એટલે તેર દંડકના દેવતાઓ સ્વર્ગીને એ પાંચ દંડકમાં હે ઉપજ છે, ૩૨

अवचूर्णि

संख्यातायुःपर्याप्तपंचैद्विपतिर्यगूनरेषु ।

સંખ્યાતા આયુષ્યકળા પર્યપ્તા પંચેદ્રિય એવા તિર્યમ
અને મનુષ્યોને વિષે.

તથૈવ । તેમજ

પર્યાપ્તાજૂલકપ્રત્યેકવને ।

પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના
અંશેને વિષે.

एतेष्वेव सुराणामागमनमुत्पादो ज्ञवति ।

એટલે એ પાંચ દંડકમાં દેવતાઓનું આગમન એટલે
કન્યાર્પિત થાયછે.

इति सुरेवु गव्यागती ।

અહીં રીત દેવતાના તેર દંડકમાં ગવિદાર અને આગવિદાર
મનેજાય ૩૨

नाम्नाणां गव्यागती श्राद्ध ।

દો નામદીના અંશના ગવિદાર અને આગવિદાર કહેછે.

मूल.

पञ्जन मयगदभय, निग्नियन॥ निरयमत्तगे

जंति ॥

निग्दवद्वा एणमु उववग्जंति न मेसेमु

॥ ૩૩ ॥

આવાયે

મંજુશ્વર વર્ણન આયુષ્યકળા મનેજ અને પૃથ્વીકા એ ૫

તિર્યંચ અને મનુષ્ય-એ બે દંડકના જીવ સાતે નારકીના દંડકને વિષે જાય છે. અને તે નારકીમાંથી નીકળેલા એવા તે નારકીના જીવ, સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા એવા મનુષ્ય અને તિર્યંચ એ બે દંડકને વિષે ઉપજે છે, આક્રીના દંડકને વિષે તે ઉપજતા નથી. ૩૩

અવચૂર્ણિ.

પર્યાપ્તસંખ્યાતાયુષો ગર્જજતિર્યંગૂનરાઃનરકસસ
કે યાંતિ ।

પર્યાપ્તા અને સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા ગર્જજ તિર્યંચ અને મનુષ્ય-એ બે દંડકના જીવ સાત નારકીમાં જાય છે.

અસન્નિ સ્વતુ પદમમિતિ વચનાત્ અસંહિનો-
ઽપિ પ્રથમં પૃથિવીં યાવદ્યાંતિ ।

“ અસંજી જીવ નિઃશ્ચેથી પહેલી નારકી સુધી જાય ” એવું શાસ્ત્રનું વચન છે, તેથી અસંજી જીવ પણ પહેલી નારકી સુધી જાય છે.

પરં તેરામિદ નાધિકૃતત્વાત્ ।

પરંતુ તે જીવોનો આદી અધિકાર નથી (તેથી અહિં કહેલું નથી.)

નરકાદુરૂતાશ્ચ જીવા એતલ્લક્ષણેષુ એતેષ્વેવ
તિર્યંગૂનરેપૂત્પદ્યંત ન શેષેષુ જીવેષુ ।

નરકમાંથી નીકળેલા જીવ એ કહેલા લક્ષણવાળા એજ તિર્યંચ અને મનુષ્યોમાં જન્મ જાય છે. આક્રીના જીવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

इति नारक गत्यागती ।

એવીરીતે નારકીના જીવોનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર અણખું ૩૩

અથ પૃથ્વીપ્વનસ્પતીનાં ગત્યાગતી શ્રાદ્ધ ।

હવે પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર કહેછે.

મૂલ.

પુઢવી આઠ વણસ્સહ, મજ્જે નારયવિવજ્જિ-
યાર્જીવા ।

સવ્વે ઉવવજ્જંતિ, નિયનિયકમ્માણુમાણેણં
॥ ૩૪ ॥

ભાવાર્થ

પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય-એ ત્રણે દંડકની મધ્યે સાત નારદીના એક દંડકના છવ સિવાય માદીના ત્રેવીશ દંડકના સર્વે છવો પોત પોતાના કર્મના અનુભાનથી ઉત્પન્ન થાયછે.-એટલે જે છવે જગા કર્મ કર્યા હોય, તે તેવે સ્થાને જાયજે છે. ૩૪

અવર્ચર્ણ.

પૃથ્વીપ્વનસ્પતિકાયમધ્યે નારકવિવર્જિતાઃ
સર્વે ત્રયોવિંશતિદંડકસ્થા જીવા ઉત્પદ્યંતે ।

પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયના ત્રણ દંડકના છવમાં નારદી સિવાના સર્વ ત્રેવીશ દંડકમાં રહેલા છવો ઉત્પન્ન થાયછે.

નિજનિજયથાકૃતકારિતાનુમોદિતકર્મણામ-
નુમાનેન ।

પોત પેતાના જમ કરેલા, કરાવેલા અને અનુભોદેલા કર્મોના અનુમાનથી.

નિજનિજ ઇતિ વદતા સૂત્રકૃતા સ્વયં કૃતં કર્મ
જુગ્યતે ન પરકૃતમિત્યાવેદિતમ્ ।

સૂત્રકારે મૂળમાં " નિજ નિજ " એ પદ મુકેલું છે, તે ઉપરથી એમ જણાવ્યું છે કે, પોતે કરેલું કર્મ ભોગવાય છે, બીજાએ કરેલું ભોગવાતું નથી.

કર્માનુમાનેનેતિ સત્કર્મણા શુભસ્થાને ધ્રસત્ક-
ર્મણાશુભસ્થાને ॥ ૩૪ ॥

સૂત્રકારે મૂળમાં " કર્માનુમાનેન " એ પદ મુકેલું છે, તે ઉપરથી એમ જણાવ્યું છે કે, સત્કર્મ કરવાથી શુભસ્થાનમાં અને નશાઈ કર્મ કરવાથી અશુભસ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ૩૪

एतैषामेव गतिद्वारमाह ।

એ ઉપર કહેલા ત્રણ દરવાજા ગતિદ્વાર કહે છે.

मूल.

पठवाइ दस पएसु, पढवी आऊ वणस्सई
जंति ।

पठवाइ दस पण हिय, तेऊ वाऊसु उववा
ओ ॥ ३५ ॥

ભાવાર્થ

૫૮વી વિગતે ૯૫ પદ એટલે ૫૦૦ સ્થાનર, ત્રણ નિઃકેંદ્રિય એ. મનુષ્ય અને એ. નિર્વચ-એ ૯૫ કંડકને વિશે ૫૮વી ૧૫,

અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય—એ ત્રણ દંડકના જીવ બંધે છે. પૃથ્વી વગેરે દશપદના દશે દંડકમાંથી નીકળેલા જીવો તેડકાય અને વાયુકાયને વિષે ભિન્ન થાય છે. ૩૫

અવચૂર્ણિ.

તસ્યેવ દંડકત્રયસ્ય જીવાનં ગતિદ્વારમાદ્યં ।
તે પૃથ્વી, અપ્ અને વનસ્પતિકાયના ત્રણ દંડકના જીવોનું ગતિદ્વાર કહે છે.

પૃથ્વીવ્યાદિદશપદેષુ અનુક્રમસ્થિતિષુ પૃથ્વીવપ્ વનસ્પતિજીવા યાંતિ ।

પૃથ્વી બગેરે દશપદ કે જે અનુક્રમે રહેલા છે, તેઓમાં પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયના જીવો જાય છે.

ન નારકસુરેણિત્યર્થઃ ।

નારકી તથા દેવતાના દંડકને વિષે તેઓ જતા નથી.

इति पृथ्व्यपवनस्पतीनां गत्यागती ।

એ પ્રમાણે પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય દંડકના જીવોનું ગતિદ્વાર તથા આગતિદ્વાર કહે છે.

તેજોવાયોગગતિદ્વારમાદ્યં ।

દેવ તે જીકાય અને વાયુકાય જીવોનું આગતિદ્વાર કહે છે.

તેજોવાયોર્ગિપયે પૃથ્વીવ્યાદિદશપદેન્યત્ત્વ ચર-
ચન્તે જીવાઃ ॥ ૩૫ ॥

તેજસ અને વાયુકાયને વિષે પૃથ્વીકાય વગેરે દશપદની જીવો દેવતા થાય છે.

અથ તેજોવાયોર્ગતિમાદ ।

હવે તેજીકાય અને વાયુકાય છવોનું ગતિદ્વાર કહેછે.

મૂલ.

તેજ વાઝ ગમણં, પુઢવી પમ્હમ્મિ હૌદ પય
તયમે ।

પુઢવાઈ ઠાળ દસગા, વિગલાઈ તિયં તિહિં
જંતિ ॥ ૩૬ ॥

ભાષ્યાર્થ

તજીકાય અને વાયુકાય-અર્થે દંડકના છવોનું આગમન
પૃથ્વીકાય વગેરે પાંચ સ્થાવર, ત્રણ નિઃસંદ્રિય, અને એક તિર્યચ
પદ્યંદ્રિય-અર્થે નવપદનાં ગાયકે પૃથ્વી વગેરે દસ સ્થાન એટલે
પાંચ સ્થાવર, ત્રણ નિઃસંદ્રિય, એક તિર્યચ પદ્યંદ્રિય અને એક
ગતુષ્પ-અર્થે દસ સ્થાનકના છ । અગીને વિકલોદ્રિયના ત્રણ દંડકને
વિષે આવેછે અને ત્રણે વિકલોદ્રિયના છવ મરીને એ છીપર
કહેલા દસ દંડકમાં આવે ૩૬

અવતૂર્ણિ.

તેજોવાયોરાગમનં પૃથ્વીપ્રમુલે પદનવકે જ-
તેજીકાય અને વાયુકાય છવોનું આગમન પૃથ્વી વગેરે નવ
પદમાં થાયછે.

વતિ ઇતિ તેજોવાયુગત્યાગતી ।

એવી રીતે તેજીકાય અને વાયુકાય છવોનું ગતિ
દ્વાર તથા આગતિ દ્વાર કહ્યું.

વિકલેન્દ્રિયાઃ પૃથિવ્યાદિદશ સ્થાનેષ્ય એવોત્પદ્યં
તે મૃત્વાચ તત્રેવ યાંતિ નાન્યત્ર ।

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકના છોકા પૃથ્વી ત્રણેરે દશ સ્થાન-
માંથીજ જીવન્ત થાયછે અને મૃત્યુ પામીને ત્યાંજ જાયછે.
બીજે જગત્માં નથી

इति विकलगस्यागती ॥ ૩૬ ॥

એ પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિય છોકાનું ગતિદાર તથા આગતિ-
દાર છે.

अथ गर्भजतिर्षगूमनुष्यानां गत्यागती आह ।

દવે ગર્ભજ નિર્ણય તથા ગર્ભજ મનુષ્ય—એ એ
દંડકના છોકાનું ગતિદાર તથા આગતિદાર કહેછે.

मूल.

गमगागमणं गच्छाय. तिरियाणं सयलजीव-
ठाणेषु ।

मज्जन्य जंति मणुआ, तेउयाउहिं नो जंति
॥ ૩૭ ॥

અ.અર્થ

તમેજ નિર્વિનના દંડકના છોકા જન્મ છોકાના સ્થાનમાં
કેટલે સ્થાનને દંડકના જાયછે અને તેમાંથી આવેછે અને
ગર્ભજ મનુષ્યના દંડકના છોકા આવીને થાયછે દંડકમાં જાયછે
અને તેકે.૪ અને ૫.૫૬.૪ વિષય બીજા જાતીના દંડકના છોકા

આપીને મનુષ્યમાંહે આવેછે. ૩૭

અવનૃણિ

ગર્ભજતિર્યંચો મૃત્વા ચતુર્વિંશતિદંડકેષુ
યાંતિ ।

ગર્ભજ તિર્યંચ ૭૫ મૃત્યુ પાતીને ધાપીશે ૬૬માં અપડે
ચતુર્વિંશતિદંડકેષ્વશ્ચોત્પદ્યંતે ।

અને ધાપીશે ૬૬માંથી ૭૫જ થાયછે,

इति गर्भजतिर्यङ् मर्यागती ।

એવી રીતે ગર્ભજ તિર્યંચના ૭૫ના મનિદ્વાર અને આ
મનિદ્વાર ૬૬.

मनुजा मनुष्याः सर्वत्र यांति ।

મનુષ્યો બધા ધાપીશે ૬૬માં જાયછે.

सर्वत्रेति गगनवलात चतुर्विंशतिदंढरजयेषु
फालदेप्रसंदनमज्ञावेच सिद्धायपियांति ।

ગુપ્તમાં સર્વત્ર એણે ૫૬ મુકેયુલે, તેના અપડી ધાપીશે
૬૬કના ૭૫માં અને ૬૬, રીત તથા અપડામુનો મેળ થતાં
તેઓ મિદ્ધિમાં ૫૭ જાયછે.

आयांतश्च मनुजास्तेजोयायुवर्जितेन्द्रो ह्यारि-
दातिदंढकेन्यः समायांति ।

તાંથી અયકીને આવા મનુષ્યો, નેર, ૩૫ અને ૫૭૩૫
—ને ૬૬ શિલ્પ બાળીના બાપીશે ૬૬માંથી આવેછે

इति समर्थिते सविस्तरं मर्यागति ह्यरे ।

જેવી રીતે ગતિદ્વાર અને આગતિદ્વાર વિરતારથી કહેવામાં
આયા

અથ ચતુર્વિંશં વેદદ્વારમાહ ।

હવે ચોવીશમું વેદદ્વાર કહે છે.

મૂલ

વેયતિયતિરિનરેસુ, રૂત્થી પુરિસો અચડવિહ
સુરેસુ ।

થિર વિગલ નારણસુ, નપુંસવેઓ હવાઈણ્ગો

॥ ૩૮ ॥

ભાષાર્થ

પંચેન્દ્રિય નિર્યય અને મનુષ્ય—એ બે દંડકને વિશે સીવેદ
પુરુષવેદ અને નપુંસકવેદ—એ ત્રણે વેદ લાભે છે. ભવનપતે,
અંતર, જ્યોતિષી અને વૈભાનિક—એ ચાર પ્રકારના દેવતાના
તેર દંડકને વિષે નપુંસક વેદ શિવાય સીવેદ અને પુરુષવેદ—
એ બે વેદ લાભે છે. પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, વિકલેન્દ્રિયના
ત્રણ દંડક અને નારકીનો એક દંડક—એ તેર દંડકને વિષે
એક નપુંસક વેદજ હોય છે. ૩૮

અવચૂર્ણિ

વેદાત્રિકં તિર્યક નરેષુ ।

પંચેન્દ્રિય નિર્યય અને મનુષ્યને વિષે સીવેદ, પુરુષવેદ
અને નપુંસકવેદ—ત્રણે વેદ લાભે

સ્ત્રીવેદઃ પુરુષવેદશ્ચ ચતુર્વિધસુરેષુ ।

આર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડકને વિષે સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ બે વેદજ હોયછે.

સ્થિરવિકલનારકેષુ નપુંસકવેદ એક એવ જવતિ ।

પાંચ સ્થાવર, ત્રણ ચિત્તવેદિય અને નારકીના એક દંડકમાં એકલો નપુંસકવેદજ હોયછે. ૩૮

અથ સંક્ષિપ્તસંગ્રહણીગાથાદયાનુક્તમપિ સો-
પયોગિત્વાત્કિંચિજ્ઞીવાલ્લ્યવદુ વદ્યતે ।

હેવે સંક્ષિપ્ત સમ્રાટલીની બગાથામાં કશું નથી, તેપણ કાંઈક જીપયોગી હોનાથી એવાનું અસ્પષ્ટ બહુત્વ દ્વાર દર્શાવેછે.

મૂલ,

પજ્જમણુવાયરગ્ગી, વેમાણિય ભવણનિરગ્ગ

વિંતરિજ્ઞા ।

જોહસચડપણતિરિઆ, વેહંદિય તેંદિયનુજ્ઞ

ઉ ॥ ૩૯ ॥

વાડ વણસ્સહ ચિય, અહિયા અહિયા અન્ને

ને હેત્તે ।

સવ્વેવિ હમે ભાવા, જિણા મગ્ગે

ભાવાયે

સર્વથી મોડા ગર્ભજ પર્યાપ્ત અસ્તિત્વે કે અસ્તિત્વે અભિજ્ઞાપના છતાં અધિક છે, તેનાથી જેટલું જેટલું અસ્તિત્વે

તેનાથી ભવનપતિના દશ દંડકના જીવ અધિક છે, તેનાથી સાત નારીના જીવ અધિક છે, તેનાથી વ્યંતર દેવતા આધિક છે, તેનાથી જ્યોતિષ દેવતા અધિક છે, તેનાથી ચૌરીંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી પચેંદ્રિય તિર્યચના જીવ આધિક છે, તેનાથી બેઈંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી તેરીંદ્રિય જીવ અધિક છે, તેનાથી પૃથ્વીકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી અપૃથ્વીકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી વાયુકાયના જીવ અધિક છે, તેનાથી વનસ્પતિકાયના જીવ અધિક છે—એવી રીતે અનુક્રમે એક એકથી અધિક જાણવા. ૪૦

અવચૂર્ણિ

પજ્જુતિપદં વાયરત્તિપદંચ વદતઃ સૂત્રકૃતોઽ
યમાશયો યદ્દહં પર્યાત્તિવાદરજીવવિપયમેવાહપવ-
દુત્વં વદિષ્યામિ નો પર્યાત્તિસૂદ્ધમવિપયમિતિ ।

“ પજ વાયર ” એ એ પદ કહેનારા મૂલકારનો એવો આશય છે, કે જ આ અદ્ય બહુવ દ્વાર પર્યાપ્ત અને બાદર જીવ સંબંધી છે તે કુંડલીયા, અપર્યાપ્ત અને મુક્ત જીવ સંબંધી કહીય નહીં.

इह संसारे स्तोत्रः पर्यात्तमनुष्याः ।

આ સંસારમાં પર્યાપ્ત મનુષ્યના જીવ સર્વથી થોડા છે

मनुष्येभ्यो वादराग्निजीवाः असंख्यातगुणाः ।

મનુષ્યના જીવોથી બાદર અગ્નિકાયના જીવ અસંખ્ય ગણા છે.

एभ्यो वैमानिका असंख्यातगुणाः ।

તે બાદર અગ્નિકાયના જીવોથી વૈમાનિક દેવતા અસંખ્ય ગણાય છે.

एभ्यो जवनपतयोऽ संख्यातगुणाः ।

એ વૈમાનિક દેવતાથી ભવનપતિ દેવતા અસંખ્યાતા ગણવાળા છે.

અન્યો નારકા અસંખ્યાતગુણાઃ ।

અનનપતિ દેવતાથી નારકીના અવ અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

અન્યો વ્યંતરા અસંખ્યાતગુણાઃ ।

નારકીના હોયથી વ્યંતર દેવતા અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

અન્યો ડ્યોનિષ્કાઃ સંખ્યાતગુણાઃ ।

એ વ્યંતર દેવતાઓથી જ્યોતિષી દેવતાઓ સંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

અન્યચતુર્ગિંદિયાઃ સંખ્યાતગુણાઃ ।

જ્યોતિષી દેવતાઓથી ચૈતરીદ્રિય અનનપતિ ગુણવાળા છે.

અન્યઃ પંચંદિયા સ્તિપેદ્યો વિશેષાધિકાઃ ।

એ ચૈતરીદ્રિય અંગથી પંચોદ્દે નિર્મયતા અવ વિશેષ અધિક છે.

અન્યો ઘૌંદિયા વિશેષાધિકાઃ ।

પંચેદ્રિય નિર્મયતા અંગથી બોદ્રિય અવ વિશેષ અધિક છે.

અન્યસ્ત્રૌંદિયા વિશેષાધિકાઃ ।

બૌદ્રિય અંગથી તૈદ્રિય અવ વિશેષ અધિક છે.

અન્યઃ પૃથ્વીકાયા વિશેષાધિકાઃ ।

તૈદ્રિય હોયથી પૃથ્વીકાય અવ વિશેષ અધિક છે.

તતોઽપ્કાયા વિશેષાધિકાઃ ।

પૃથ્વીકાય હોયથી અપ્કાય અવ વિશેષ અધિક છે.

અપ્કાયકેન્યો વાયુકાયકા અસંખ્યાતગુણાઃ ।

અપ્કાય અંગથી વાયુકાય અવ અસંખ્યાતા ગુણવાળા છે.

તતો વનસ્પતયોઽનંતગુણાઃ ।

તે વાયુકાય અંગથી વનસ્પતિકાય અવ અનંત ગુણાં ।

સંખ્યાતગુણેન અસંખ્યાતગુણેન અનંતગુણેનચ
યથાસંજવમિમે જીવાઃ ક્રમેણાધિકા જવંતિ ।

આ જીવો સંખ્યાતા ગુણથી, અસંખ્યાતા ગુણથી અને
અનંત ગુણથી જેમ સહજે તેમ અનુક્રમે અધિક થાય છે .

અથ ઇંદ્રકારો જિનાન્ સ્તૌતિ ।

હવે ઇંદ્રકાર જિનેશ્વરોની રત્નિ કરે છે.

સર્વેઽપિ ચ હમે પૂર્વોક્તા જાત્રાઃતેષુ તેષુ જીવ-
સ્થાનકેષુ ગમનાગમનરૂપાઃ દેજિનાઃ મયા જવે વ્ર-
મતા અનંતજઃ અનંતકૃત્વઃ પ્રાપ્તાઃ યથા મયા તથા
ન્યૈરપિ જીવૈઃ ।

હે જિનેશ્વર ભગવંત, આ સંસારમાં અનંત વાર ભમતા
એવા મેં તે તે જીવોના સ્થાનકોમાં જવા આવવા ૩૫ એવા
પૂર્વે કહેલા સર્વ જાતો (બનાવો) અનંત વાર પ્રાપ્ત કરેલા છે
જેવી રીતે મેં પ્રાપ્ત કરેલા છે, તેવી રીતે બીજા જીવોએ પણ
પ્રાપ્ત કરેલા છે.

એતેન સ્વામિનઃ પુરઃ સ્વદુઃસં નિવેદિતં ।

આ કહેનારી ઇંદ્રકારે પ્રભુની આગળ પોતાનું દુઃખ નિવે-
દન કરેલું છે. ૪૦

અથ તદ્દિમોચ્ચનલક્ષણાં પ્રાર્થનામાદ ।

હવે ઇંદ્રકાર તે જીવના સ્થાનોમાં રહેલા ભમના
ભમનરૂપ ભાવમાંથી છટકા માટે પ્રાર્થના કરે છે.

મૂલ

સંપદ તુમ્હ ભત્તસ્સ, દંડગપયમમણમગ્ગ-
હિયયસ્સ ।

દંડનિયવિરહસુલહં, લહુ મમ દિંતુ મુરકપ-
યં ॥ ૪૧ ॥

આવાર્થ

હેજિનેશ્વરો, હમણાં એ ચોવીસ દંડ ૩૫ પદમાં મમલ
કરનાથી જેતું મન બમ થઈ ગયું છે એવા આ તમારા ભક્તને
મનોદંડ, વચનદંડ અને કાયદંડ— એ ત્રણે દંડના વિરામથી
સુલભ એવું મોક્ષ પદ મને સત્વર આપો. ૪૧

અવતૂર્ણિ

દે જિનાં ઇતિ પદં પૂર્વસ્થિતમિદાપિ ગૃહ્યંતે ।

તેન દે જિનાઃ સંપ્રતિ ઇદં જ્ઞે જ્ઞવતાં જ્ઞક્તસ્ય

ત્રિકરણશુદ્ધ્યા જ્ઞક્તિમતઃ ।

તેથી હે જિનો, અપ્રતિ એટલે હમણાં આ ભવને વિષે
તમારા ભક્ત એટલે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ વડે તમારી
ભક્તિ વાળા એવો.

દંડકપદેષુ સૂક્ષ્મવાદરપર્યાસાપર્યાસરૂપેષુ

બ્રમણં પુનઃ પુનર્ગત્યાગતિરૂપં તસ્માન્નગ્નં નિ-

વૃત્તં હૃદયં મનોયસ્ય એવંવિધસ્યમમ વિઙ્ગસિકર્તુઃ ।

મમલ એટલે વારંવાર જવું આવવું. તેમાથી જેતું. ૬૧૫

મગ્ન થયેલું છે એવો વિજ્ઞાપિ કરનાર જ હું તેને.

દંત્રિકાત્ મનોવાક્ષાયાનર્થપ્રવૃત્તિરૂપાહિર-
તાનાં સુલ્લજનં સુપ્રાપં દંત્રિકંચિરતસુલસં ।

મન નિમગ્ન આ : કાયાના આચરણ પ્રવર્તના રૂપ વર્ણ
દંડથી વિરામ પામેલાં પુરુષોને મુલન નિરૂપે નારી રીત પ્રાપ્ત
કરી શકાય એવા.

મોક્ષપદં લઘુ ડીઘં જવંતો દદતુ ચિતરંતુ ॥૪૧॥

મોક્ષપદને તમે શીઘ્ર આપો ૦૧

શ્રેષ્ઠકારઃ સ્વનામ કથયતિ ।

શ્રેયક્તા પોતાનું નામ કહેછે.

મૂલ.

સિરિ જિણહંસ મુળીસર, રજે સિરિધવલ-
ચંદસીસેણ ।

ગજસારેણ લિહિયા, એસાં વિન્નત્તિ અપ્પહિ-
યા ॥ ૪૨ ॥

ભાવાર્થ

જ્ઞાનાચાર વગેરેની લક્ષ્મીથી યુક્ત એના શ્રી જિનહંસ
નામના આચાર્યના રાજ્યને જિયે શ્રી ધવલચંદ્ર નામના
જીવાધ્યાયનાં શિષ્ય ગજસાર નામના મુનિએ શ્રી વીર શાસ-
નના નાયકને પોતાના આત્માના હિતને અર્થે આ વિજ્ઞાપ્ત
રચેલી છે. ૪૨

અવચૂર્ણિ

શ્રીજિનદંસસૂરિનામાનો યે શ્રીજિનસમુદ્સૂરિ
પદ્મપ્રતિષ્ઠિતાઃ મુનીશ્વરાઃ સ્વરત્તરગચ્છાવિપતયઃ ।

શ્રી જિન સમુદ્સૂરિના પદ્મ ઉપર નેરેલા શ્રી જિનદંસ
સૂરિ નામના ખરતર ગચ્છના અધિપતિ જે આચાર્ય.

તેપાં રાજ્યે ગચ્છાવિપત્યલક્ષણં તસ્મિન્ ।

તેઓનું રાજ્ય ગચ્છનું અધિપતિપણુ તેને વિષે

વિજયસિદ્ધાંતિકશિરોમણીનાં શ્રીધનલ્લચ્છગ-
ણીનાં શિષ્યેણ સંવિગ્નપંક્તિજ્ઞયોદયગણિ લાજિત-
પાજિતેન ગજસારગણિના નામના સાધુના ।

વિજય સનાતીઆમાં શિરોમણિ ઉપર શ્રીધનલ ૧૨ ગણીના
શિષ્ય અને સવેગી પાંદત અભયોદયગણીએ લાજના લખન
કૈલાસ ગજસાર ગણિ નામના સધુએ

एषा विचारपदत्रिंशिकाकल्पा श्रान्तोर्ध्वकृतां वि-
कृष्टिलिखितेतिपदेनौष्ठ्यं परिहृतं ।

આ વિચાર પદત્રિવિંશ ૩૫ લી તીર્થકૃતેને વિતર્કિત
લખેલી છે. લખેલી છે એ પદ્યો મથકારે પોતાનું ઉદ્દેશ્ય
છેતી લખ્યું છે.

यद्वा पूर्वं यत्ररत्नाया लिखिता ततः सुगम-
तायै सूत्रतया गुंफिता इत्यर्थः ।

યદ્વા પૂર્વે (પદેશ) યત્ર રત્નાયા રૂપે લખેલી અને તેથી
સુગમતાને માટે સૂત્ર રૂપે ગુંધેલી છે. એના અર્થ પણ એ.

કિંજૂતા ।

તે વિચાર પશ્ચિમિયા કયી છે ?

આત્મહિતા અનેન જવતિ હિ ધર્મઃ શ્રોતુઃ સઃ
વસ્યૈકાંતતો હિતશ્રવણાત્ ।

આત્માને હિતકારી છે. એટલે એનાથી એકાંતે હિતનું
શ્રવણ કરવાથી સર્વ શ્રોતાને ધર્મ થાય છે.

બ્રુવતોઽનુગ્રહબુદ્ધ્યા વક્તુસ્ત્વેકાંતતો જવન્તીતિ
સૂક્તં સ્થાપિતમ્ ।

અનુગ્રહ બુદ્ધિવડે વક્તા—કહેનારને એકાંતે ધર્મ થાય છે.
એ પ્રભાણે સારી રીતે કહેણું સ્થાપિત કરેણું છે. ૪૨

મૂલ

નિધિમુનિશરેંદુસંવલ્લિપીકૃતા પત્તનેઽવચૂર્ણિ-
રિયમ્ ।

સંશોધ્યા ધીમદ્ધિર્મત્વેદં ચાલચાપલ્યમ્

॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ

સંવત ૧૫૭૬ ના વર્ષમાં પાટણ નગરને વિષે આ અવ-
ચૂર્ણ લખેલી છે. તેને બાલકની અપભ્રાંશભાની બુદ્ધિમાન પ્ર-
ધેએ શોધી નવી. ૧

इति दंढकप्रकरणस्यावचूर्णिः समाप्ता ।

शुद्धिपत्रम्

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति.
प्रणीधाय	प्रणिधाय	१	६
कूर्वे	कुर्वे	१	७
सन्नासं ठाण	सन्ना संठाण	७	१३
वडिय	वडिय	६	२०
—दात्रिधा	—दात्त्रिधा	६	२३
अर्द्ध	अर्द्ध	७	१०
इर्या	इर्या	७	१३
समुद्रपात	समुद्रपात	८	२०-२१
ज्यसा मृपा	असत्य मृपा	१७	१७
संध्य	संध्य	१२	१२
दिग्म्य	दिग्म्य	१३	१
संज्ञा	संज्ञा	१३	६
हेतुवादोपदेशिनी	हेतुवादोपदेशिनी	१३	१६
अवतारयति	अवतारयति	१४	११
वेअविय	वेअविय	२७	१२
वडिय	वडिय	२०	१६
—स्तमुदुत्ता	—स्तमुदुत्ता	२७	१७
अंत	अंत	२१	६
अंत	अंत	२१	१५

वेवठा	वेवठं	२२	३
ठगां	ठगं	२२	४
अंधयलु	संधयलु	२२	८-११-१६
—उरसा	—उरंसा	२३	१५
न्यानेन	न्यायेन	२४	१३
-पकाय	-पकाया	२५	८
सबेपि	सबेवि	२६	१०
मित्यत्ती	मिष्ठत्ती	३१	४
जणिय	जणियं	३३	५
अतुदर्थन	अक्षुदर्शन	३३	११
दर्शनिनः	दर्शिनः	३४	६
निरण	निरण	३४	१६
जवन्ति	जवति	३५	१३
वमता	वमतां	३५	२२
योय	योग	३७	२
दंडक	दंडक	३९	१०
उपयाग	उपयोग	४०	११
रज्ज्वात्मके	रज्ज्वात्मके	४१	८
निच्च	नित्य	४१	२२
असुगण	असुगणं	४५	१८

पदिण	पणदिण	४५	२०
सदत्त	सदत्त	४८	७
हुंत	हुंति	४८	१६
पर्याप्त	पर्याप्त	४८	१८
छदिशि	छदिशि	५०	१३
आदा२, छद्रिय	आदा२, शरीर छद्रिय	५०	२१
पर्याप्त	पर्याप्त	५१	१
पर्याप्त	पर्याप्त	५१	१
लोकांत	लोकान्त	५१	१३
निरणसु श्रदीह	निरण सुश्रदीह	५२	७
संज्ञा	संज्ञा	५२	२०
संज्ञा	संज्ञा	५३	५
दिग्दो	दिग्दी	५३	१७
देशिका	देशिका	५४	३
सिवायना	सिवायना	५८	१८
पुढवाइ	पुढवाइ	५९	१६
पुढवी	पुढवी	५९	१६
पुढवाइ	पुढवाइ	५९	१७
विषे	विषे	५९	२२
पृष्ठयप	पृष्ठयप	६०	१४
तेजोवायो	तेजोवायो	६०	१७-२०
तेजोवायो	तेजोवायो	६१	१-१७

वामुकाय	वायुकाय	६१	७
तिद्	तिद्दिं	६१	६
गानीने	गानीने	६३	१
द्ववः	द्ववः	६४	८
गात्राद्वया	गात्राठया	६५	७
द्वे	द्वे	६५	९
तेंदिय	तेंदिय	६५	१४
स्तोकः	स्तोकाः	६६	१६
गृह्यते	गृह्यते	६९	१७
अक्षितवाक्ष	अक्षितवाक्ष	६६	१७
सुलसं	सुलसं	७०	३
नौक्ष्यं	नौक्ष्यं	७१	१५
जवन्तीति	जवन्तीति	७२	७
अपक्षय	अपक्षय	७२	१७

